

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Fakultet for miljø og teknologi
Institutt for Naturforvaltning

Masteroppgave 2014
30 stp

Kan grønt reiseliv og grønn omsorg kombineres på bedriftsnivå?

Farm tourism and green care combined as enterprise level?

Ingvill Aarseth

Forord

Denne oppgaven ble skrevet ved Institutt for naturforvaltning, ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU), våren 2014.

Det er en kombinasjon av mange tilfeldige og bevisste valg som gjør at jeg kan sette punktum for masterstudiet i naturbasert reiseliv på Ås.

Dette året og denne oppgaven har gitt meg ny kunnskap og innsikt i hvordan jeg kan utvikle en bedrift på egen gård.

Tusen takk til alle entreprenørene som har stilt opp til intervju. Dere har vist engasjement og vært en inspirasjon og for meg og min oppgave.

Jeg vil også takke veiledere Ole Hofstad og Anne Moxnes Jervell for god veiledning.

Takk også til familie og venner som har bidratt i større eller mindre grad.

Jeg vil til slutt takke min kommende ektemann for sympati og støtte til å gjennomføre dette året med intensive studier.

NMBU, Ås 13. mai 2014.

Ingvill Aarseth

Sammendrag

På grunn av et sviktende inntektsgrunnlag og lav lønnsomhet innen landbruksnæringen, starter flere gårdbrukere opp med nye næringer. I 2012 utviklet Landbruks- og matdepartementet stortingsmeldingen "Velkommen til bords». Et løft for bygdenæringer blir her lansert. Grønt reiseliv og Inn på tunet blir tatt frem som viktige næringer for et levedyktig lokalsamfunn og for å imøtekomme fremtidens velferdsbehov. Noen har valgt å satse på grønt reiseliv, andre på grønn omsorg (Inn på tunet), og atter andre på en kombinasjon av disse. For å belyse hvilke faktorer som spiller inn på disse næringene driftet sammen i en kombinasjon, ble følgende problemstilling utarbeidet:

Kan grønt reiseliv og grønn omsorg kombineres på bedriftsnivå?

Data ble samlet gjennom en kvalitativ undersøkelse i form av personlige dybdeintervju med syv respondenter. Utvalget av disse ble gjort på grunnlag av at de hadde en tilknytning til både grønt reiseliv og grønn omsorg. I tillegg var det en forutsetning at de hadde dyr på gården, for å se på hvilken rolle dyrene hadde i forhold til driften av disse næringene.

Grønt reiseliv i form av gårdsturisme ble en løsning for mange, spesielt på 80-90-tallet da bygdeutvikling gav tilskudd til næringer som dette. Tall fra SSB viser at det har blitt færre som driver denne virksomheten de siste årene. Grønn omsorg er en annen form for tilleggsnæring som har hatt en stor oppsving de siste årene, mye på grunn av et økende behov innen helsesektoren.

Innen grønn omsorg er det vanskelig å finne riktige tall fordi disse foretakene ikke er registrert på samme måte. Fra 2012 startet Matmerk en godkjenning for Inn på tunet bedrifter, som sørger for at bonden oppfyller kravene og har den riktige kompetansen. Utviklingen viser at Inn på tunet som næring er stekt økende.

Abstract

Because of declining revenues and low profitability in the agricultural industry, several farmers have started up new industries. In 2012 the Norwegian Ministry of Agriculture and Food published a White Paper about the matter, under the title "Velkommen til bords ". In this paper a boost for new rural industries is launched. Green Tourism and "Inn på tunet" (Green Care) are proposed as key industries for viable communities and as ways to accommodate future welfare needs. Some farmers have opted for Green Tourism, others for Green Care, and some have tried a combination of the two. In order to examine what factors impact these two kinds of industries when combined, this paper addresses the following question:

Can Green Tourism and Green Care be combined as businesses?

Data was collected through a qualitative study conducted as personal, in-depth interviews with seven respondents. The selection of the respondents was done on the basis of them having a connection both to Green Tourism and to Green Care. An additional condition was that there had to be farm animals on the farms, in order to see what role farm animals play in the operation of these industries.

Green Tourism as Agritourism became the solution for many, especially in the 80's and 90's, when there were rural development subsidies to such industries. Data from Statistics Norway (SSB) indicate a decline in the number of such businesses in recent years. Green Care is another form of supplementary farming industry that has had a surge in recent years, largely because of growing needs in the health sector.

For Green Care it is difficult to find adequate data because these businesses are not similarly registered. From 2012 Matmerk started certification of *Inn på tunet*-businesses, ensuring that the farmers meet the stated requirements and have the necessary expertise. The trend is that "Inn på tunet" is a rapidly growing industry.

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	6
1.1	PROBLEMSTILLING:	7
1.2	OM OPPGAVENS STRUKTUR	8
2	TEORI OG TIDLIGERE FORSKNING	10
2.1	FORKLARING AV BEGREPER	10
2.2	BYGDEUTVIKLING	11
2.3	MOTIVASJONSAKTORER FOR OPPSTART AV BEDRIFT	11
2.4	GÅRDSURISME	12
2.4.1	<i>Utvikling av gårdsturisme</i>	12
2.4.2	<i>Fordeler og utfordringer knyttet til gårdsturisme</i>	13
2.5	GRØNN OMSORG	14
2.5.1	<i>Inn på tunet</i>	15
2.5.2	<i>Fordeler og utfordringer innen grønn omsorg</i>	17
2.6	RELASJONER MELLOM MENNESKE OG DYR	18
2.7	FORSKNING OM GRØNT REISELIV OG GRØNN OMSORG	19
3	METODE	22
3.1	VALG AV FORSKNINGSDESIGN	22
3.2	HVA ER KVALITATIV METODE?	22
3.3	FORDELER OG ULEMPER	23
3.4	DATAINNSAMLINGSMETODE	23
3.5	OM UTVALGET	24
3.6	OM INTERVJUGUIDEN OG -SITUASJONEN	25
3.7	DISKUSJON AV MIN METODE	27
4	RESULTAT	28
4.1.1	<i>Case 1. Grønt reiseliv kombinert med grønn omsorg</i>	28
4.1.2	<i>Case 2. Grønn omsorg, tidligere grønt reiseliv</i>	29
4.1.3	<i>Case 3. Grønt reiseliv, tidligere grønn omsorg</i>	30
4.2	HVORFOR KOMBINERE GRØNT REISELIV OG GRØNN OMSORG?	32
4.2.1	<i>Indre motivasjonsfaktorer</i>	32
	<i>Odel og ønske om å drive gården videre</i>	32
4.2.2	<i>Ytre motivasjonsfaktorer</i>	34

4.2.3	<i>Hvorfor ikke kombinere grønt reiseliv og grønn omsorg?</i>	37
4.3	HVORDAN KOMBINERE GRØNT REISELIV OG GRØNN OMSORG?	38
4.4	HVILKEN ROLLE SPILLER DYRENE I DEN DRIFTSFORMEN DE HAR?	40
4.4.1	<i>Dyr i grønn omsorg og reiseliv</i>	41
5	DISKUSJON	42
5.1	HVORFOR KOMBINERE GRØNT REISELIV OG GRØNN OMSORG?	42
5.1.1	<i>Motivasjonsfaktorer</i>	42
5.1.2	<i>Hvorfor velge grønt reiseliv?</i>	44
5.1.3	<i>Hvorfor velge grønn omsorg?</i>	45
5.1.4	<i>Hvorfor kombinere?</i>	46
5.1.5	<i>Grønn omsorg</i>	49
5.1.6	<i>Utvikling av bedriften</i>	50
5.1.7	<i>Hvorfor ikke kombinere</i>	51
5.1.8	<i>Personlige forutsetninger</i>	52
5.1.9	<i>Kompetanse</i>	53
5.1.10	<i>Ressursgrunnlag</i>	54
5.1.11	<i>Arbeidsfordeling</i>	54
5.2	HVORDAN KOMBINERE GRØNT REISELIV OG GRØNN OMSORG?	55
5.3	HVILKEN ROLLE SPILLER DYRENE I DEN DRIFTSFORMEN DE HAR?	56
5.3.1	<i>Viktigheten av dyr</i>	58
5.3.2	<i>Viktigheten av natur</i>	58
6	METODEKRITIKK	61
7	OPPSUMMERING	62
7.1	HVORFOR KOMBINERE GRØNT REISELIV OG GRØNN OMSORG?	63
7.2	HVORDAN KOMBINERE GRØNT REISELIV OG GRØNN OMSORG?	64
7.3	HVILKEN ROLLE SPILLER DYRENE I DEN DRIFTSFORMEN DE HAR?	65
8	REFERANSER	66

1 Innledning

Landbruket i Norge er stadig i forandring. Landbrukspolitikken er viktig i forhold til hvordan landbruket utvikler seg. Sterkt reduserte subsidier fra midten av 1980-tallet førte til at landbruket måtte støtte seg til nye vekstnæringer (LMD 2011). Turisme ble for mange en ”ekstra fot”, på midten av 1990-tallet. Mye av grunnen til dette var statlige tilskudd fra bygdeutviklingsmidlene under Landbruks og matdepartementet. I tillegg har Innovasjon Norge gitt økonomisk støtte siden 2004 for utvikling av virksomheter knyttet til gårdsbruk (Forbord et al. 2012).

“Reiselivsnæringen er en av verdens raskest voksende næringer, og Norge har de beste forutsetninger for å ta sin del av den internasjonale veksten ”(NHD 2012).

Verdien av turistkonsumet i Norge ble beregnet til 89,5 milliarder kroner i 2005 (Auno & Sørensen 2009). I 2008 bidro gårdsturisme med 1 milliard kroner og gårdsmatprodusenter med 370 millioner kroner. På grunn av mangel på andre næringsmuligheter og nærheten til store natur- og verneområder, er stimuli av reiselivet et vanlig virkemiddel for å få en næringsutvikling i distriktene (Lundmark & Müller 2010).

Samtidig som etterspørselen til reiseliv i Norge er stor, er det et økende behov for folkehelsetiltak i nærheten til der folk bor, og ulike typer helsetiltak er sterkt trengende da vi står fremfor en eldrebølge og det stadig blir flere unge uføre i samfunnet (Berg & Thorbjørnsrud 2009).

I 2012 utviklet Landbruks- og matdepartementet stortingsmeldingen ”Velkommen til bords” (LMD 2011). Et løft for bygdenæringer ble lansert. Grønt reiseliv og Inn på tunet var frem som viktige næringer for et levedyktig lokalsamfunn og for å imøtekomme fremtidens velferdsbehov. I 2013 utviklet kommunal- og regionaldepartementet en stortingsmelding om å ”Ta hele landet i bruk” (KD 2013). Her vil regjeringen vil sikre en offensiv innsats for sysselsetting og verdiskaping i hele landet. Inn på tunet blir i denne sammenheng sett på som et virkemiddel for attraktive lokalsamfunn (KD 2012).

Denne oppgaven har opphav i en problemstilling fra egent småbruk på Vestlandet. Med min bakgrunn innenfor husdyrvitenskap og pedagogikk er det interessant for meg å vite hvilke muligheter som finnes til å holde liv i en gård. Hvordan skape en økonomisk lønnsom bedrift som også er givende? Kan grønt reiseliv som er sesongbasert kombineres med grønn omsorg og som kan utføres hele året? Vil dette kunne fungere i en og samme bedrift? Vil det gi en fast og trygg inntekt? Disse spørsmålene var årsaken til vinklingen av oppgaven.

En fellesnevner for alle bedriftene var at de skulle ha levende dyr på gården. Bruk av dyr i sammenheng med disse to koblingene var også en del av motivet med oppgaven og vil bli belyst i resultater.

1.1 Problemstilling:

Denne oppgaven er en undersøkelse av entreprenører som har funnet en tilleggsnæring i landbruket i form av grønt reiseliv kombinert med grønn omsorg. Ønske om å forstå den personlige motivasjonen til entreprenørene, hvordan de driver bedriften og deres forhold til dyr og mennesker har vært sentral i mitt valg av tema. Dette har resultert i følgende problemstilling:

Kan grønt reiseliv og grønn omsorg kombineres på bedriftsnivå?

Kombinasjon av grønt reiseliv og grønn omsorg vil for noen være helt utenkelig, for andre en svært ønskelig kombinasjon. Motivasjon og målet for oppstarten av bedriften blir ofte definert som årsaker til drivkreftene bak en handling. En kan se på ytre og indre motivasjonsfaktorer. I denne sammenheng ønsker jeg å bli bedre kjent begge disse motivasjonene for å se hva som er viktig.

Ønsket er å finne ut av hvilke grunner de har for å kombinere disse næringene. For de som ikke ønsker denne kombinasjonen vil dette gi et svar på ulempene. Fordeler og ulemper med

kombinasjonen vil være interessant å belyse. Bedrifter som har prøvd, eller gjennomfører denne kombinasjonen har gjort seg erfaringer om hvordan dette er mulig i praksis.

Utgangspunktet for valg av respondenter var at de brukte dyr i sin drift på gården. Ønsket om å finne ut hvilken rolle dyrene spilte var viktig for meg med min bakgrunn innen husdyrvitenskap. Dette for å høre hvilke erfaringer respondentene hadde gjort seg.

Ut fra disse ønskene laget jeg tre delproblemstillinger som jeg videre ønsker å besvare.

- 1. Hvorfor kombinere reiseliv med sosialt arbeid?*
- 2. Hvordan kombinere reiseliv med sosialt arbeid?*
- 3. Hvilken rolle spiller dyrene i deres driftsform?*

1.2 Om oppgavens struktur

I kapittel to følger en teoretisk tilnærming til grønt reiseliv og grønn omsorg. Her beskrives kjennetegn innenfor disse sektorene og hvilke utfordringer de står overfor. Videre vil oppgaven komme nærmere inn på dyrs rolle i en drift med kombinasjonen av grønt reiseliv og grønn omsorg.

Metodekapittelet forklarer forarbeidet og gjennomføringen av studiet. Her begrunnes metodevalg for spørreundersøkelsen, samt fordeler og ulemper med en eksplorerende og deskriptiv tilnærmingmetode. Data og materiale som er benyttet utover den informasjon respondentene gav beskrives her.

Kapittel fire presenterer resultatene fra deltakerne i spørreundersøkelsen. Her beskrives motivene, målene og grunnleggende forhold for oppstart av bedriften, samt deres syn på kombinasjonen av grønt reiseliv og grønn omsorg.

Kapittel fem er en diskusjonsdel hvor funnene evalueres opp mot litteraturstudiet i kapittel to. Er grønt reiseliv og grønn omsorg en heldig kombinasjon? På hvilke måte kan dette

kombineres? Har det noe for seg å kombinere disse næringene? Hvilken rolle spiller dyrene i denne driften? Diskusjonen er sentrert rundt disse to næringene og deres tilknytning til hverandre og dyrene.

2 Teori og tidligere forskning

2.1 Forklaring av begreper

For å gi en nærmere forklaring av terminologien i oppgaven, følger en kort presentasjon av de viktigste begrepene. Relevante begreper innen reiseliv og grønn omsorg blir først definert deretter kommer teori som er tilknyttet forskningen.

Reiseliv kan defineres på mange måter. Jeg velger å bruke den mest brukte definisjonen til World Tourism Organisation (WTO 1995):

"traveling to and staying in places outside their usual environment for not more than one consecutive year for leisure, business and other purposes"

Reiseliv kan deles opp i mange "undergrupper"; masseturisme, geoturisme, økoturisme, bygdeturisme, gårdsturisme, naturbasert reiseliv, grønt reiseliv (Kamfjord 2001).

Grønt reiseliv defineres av Innovasjon Norge (2011) som: *"bruken av natur- og kulturressurser skal skje på en bærekraftig måte, og at reiselivsproduktet i stor grad skal bygge på lokal kultur og tradisjoner kombinert med kunnskap om markedet"*.

Gårdsturisme mangler en felles definisjon, dette aktuelle kunnskapsområdet er fortsatt under utvikling (Madsen et al. 2011). Tidligere definisjon av Nilsson (2002): *"en form for bygdeturisme og turistaktivitet på landet"*.

Organisasjonen *"Hanen"* ble etablert på slutten av 1990-tallet, da som Norsk Bygdeturisme. De representerer de tidligere foreningene; Norsk Bygdeturisme, Norsk Gardsmat og Norsk Innlandsfiskelag. Hanen jobber som en fellesorganisasjon for bedrifter som ønsker å promotere seg under et kjent nasjonalt og internasjonalt navn. Medlemmer av Hanen får også mulighet til å søke om å få et *"Veihanen"* -skilt som gjør disse bedriftene synlige langs veien. Dette skiltet betyr at de er åpne for besøk og er godkjent av både Hanen og Veivesenet (Hanen 2014).

Grønn omsorg kommer fra det internasjonale uttrykket *"Green Care"*. Begrepet kan defineres som *"Green care is the utilization of agricultural farms - the animals, the plants, the garden,*

the forest, and the landscape - as a base for promoting human mental and physical health, as well as quality of life, for a variety of client groups” (Hassink & van Dijk 2006b)

Inn på tunet defineres som: *“Tilrettelagte og kvalitetssikrede velferdstilbud på gårdsbruk. Tilbudet skal gi mestring, utvikling og trivsel. Gårdsbruk er en eiendom som benyttes til jord-, skog- eller hagebruk. Aktiviteten i tjenestetilbudet er knyttet opp til gården, livet og arbeidet der”...“Tilbudet må være knyttet til et gårdsbruk med produsentnummer” (Matmerk 2014).*

Helse blir definert av WHO (2014) som: *“Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity”.*

Dyreassistert intervensjoner (DAI) er tidsavgrensede og aktive tiltak der ulike former for samhandling med dyr brukes som supplement til ordinære tiltak. Det finnes flere forskjellige typer intervensjoner. Dyreassistert terapi (DAT), dyreassistert pedagogikk (DAP) og dyreassistert aktivitet (DAA) er nærmere definisjoner som brukes i ulike systematiske program der menneske og dyr er i intervensjon (Antozoologisenteret 2014).

2.2 Bygdeutvikling

Reiselivet bidrar til opprettholde levedyktige lokalsamfunn og bidrar til bygdenæring (KD 2013). I stortingsmeldingen ”Velkommen til bords” skriver Landbruks- og matdepartementet (2011) at reiselivet er en viktig bygdenæring og bidrar til å holde lokalsamfunn levedyktige.

På tross av en aktiv distriktpolitikk fortsetter sentraliseringen. SSB viser i sine tall at fra 1980 til 2009 har andelen av folkemengden som bor i de mest sentrale kommunene økt fra 61 til 67 prosent (Brunborg 2009). Ifølge Rusten et al.(2007) vil bonden om noen år være en utryddningstruet rase dersom snuoperasjonen i norsk landbruk ikke går raskt.

2.3 Motivasjonsfaktorer for oppstart av bedrift

I følge GEM (Global Entrepreneurship Monitor) undersøkelsen i Norge (Alsos et al. 2012) trodde 64,5% av de ville oppstå gode muligheter for å starte en ny bedrift der de bodde i løpet av de neste 6 månedene. Tilsvarende 37% i 2003 og 67% i 2011. Norges score på dette målet er omtrent det dobbelte av gjennomsnittet for innovasjonsdrevne land, og svært høyt sammenlignet med tidligere år. (GEM har et tilfeldig utvalg av minst 2000 voksne).

Getz et al. (2004) gjorde en undersøkelse over hvilke mål entreprenører hadde for å starte med familievirksomhet innen turisme. Undersøkelsen forgikk i Canmore, Canada og Bornholm, Danmark. Velger her å ta utgangspunkt i resultatene fra Danmark da dette landet ligner mest på Norge. Det viktigste målet med oppstarten var å ”gi seg selv en utfordring”, deretter var målene ”ønske om å være økonomisk uavhengig” og ”leve i de rette omgivelser” like viktige. ”Å være sin egen sjef” og ”nyte en god livsstil” kom på en tredje- og fjerde-plass. Det var mellom 71 og 74 personer som svarte på denne undersøkelsen. Jervell (2011) viste i et studie at valget å ta over en gård ikke var en motivasjon alene til å starte entreprenør aktivitet.

2.4 Gårdsturisme

Gårdsturisme er en kombinasjon av landbruksproduksjon og turisme og fører til mer effektiv bruk av arbeidskraft og forbedrer økonomien på gården (Fleischer & Tchetchik 2005). Samtidig fastslår Nilsson (2002) at gårdsturisme generelt drives som småskala aktivitet, og det økonomiske utbytte ikke alltid like godt. Mulighetene for god økonomi innenfor gårdsturisme viste seg å være lettest i populære turistområder (Sharpley & Vass 2006).

2.4.1 Utvikling av gårdsturisme

Data fra Blekesaune et al. (2012) viser endringer i nordmenns bruk av gårdsturisme fra 1991 til 2009. Her kan en se økning i antall mennesker som besøkte en bondegård der man tar imot turister. Endringer i antall besøkende mener de har sammenheng med at tilbudene har blitt flere og bedre, pluss at antall feriedager i året har økt i denne perioden.

Motstridende til disse resultater viser SSB til at utviklingen av denne typen tilleggsnæring ser nå ut til å synke. I 1998/1999 var 3106 jordbruksenheter som dreiv med tilleggsnæring innen gårdsturisme, hytteutleie og camping. Nyere data fra 2006/2007 viser at det var 2325 bedrifter i samme kategori (SSB 2013). Disse dataene tar utgangspunkt i alle tre tilleggsnæringene, noe

som kan danne et feil bilde av gårdsturisme. Blekesaune et al. (2012) forklarer disse tallene ved at; *”Dette trenger ikke bety at antall besøkende har gått ned, men det indikerer trolig en endring fra den tradisjonelle campingturisten til mer krevende gårdsturister”*. Videre mener de at dette handler om de nye turistpreferansene som vil si at turister søker unike og individuelle opplevelser. Det ser ut til at det har vokst frem et økt fokus av spesielle kvaliteter på gårdene og kompetansen blant driverne har vært profesjonell (Skavhaug 2010). Dette har videre ført til at turister har et høyt krav til gårdene de besøkende forventer moderne standard i tradisjonell innpakning. Pionerne Pine og Gilmore (1999) mener opplevelser må kobles til de tradisjonelle produktene og tjenestene for å bli interessante i markedet. De har laget begrepet ”opplevelsesøkonomi” som defineres ved: *”Opplevelser er hendelser som engasjerer enkeltmennesket på en personlig måte”*. Daugstad og Kirchengast (2013) viser til at turister oppsøker besøksgårder for å finne sin autentisitet, sine røtter og opprinnelser.

”Det grønne reiselivet tilbyr ekte og genuine natur- og kulturopplevelser basert på norsk kultur og tradisjon. Det er betydelig vekst i markedet for aktiviteter i naturen og denne typen autentiske reiseopplevelser” (IN 2011). Innovasjon Norge viser videre til at grønt reiseliv skal bygge på lokal kultur og tradisjoner, kombinert med kunnskap om markedet. For å få en utvikling av grønt reiseliv har Innovasjon Norge laget et utviklingsprogram som ble etablert i 2006. Dette for å få en utvikling innenfor gårdens og bygdenes ressurser. Utviklingsprogrammet hadde en ramme på 25 millioner kroner i 2007, 18 millioner i 2011 og 17,5 millioner kroner i 2012.

2.4.2 Fordeler og utfordringer knyttet til gårdsturisme

Fordeler med gårdsturisme er å øke inntjeningen på gården, utnytte ledig arbeidskraft, utnytte ledig boligmasse, interesse av å ha kontakt med folk og politisk oppfordring/ virkemiddelbruk (Mehmetoglu 2007).

I Europa er utfordringer innen gårdsturisme begrenset til investering, markedsføring, totalprodukt og kvalitet (Sharpley & Vass 2006). Innovasjon Norge (2011) har listet opp de nasjonale utfordringene som; organisering, kompetanse, produktutvikling og markedskunnskap, samarbeid og fellesgodefinansiering.

Disse blir kort spesifisert som:

Organisering- bygdeturismen har felles utfordringer med det tradisjonelle reiselivet. Mange bedrifter er små og mellomstore, og driver reisevirksomhet ved siden av annet arbeid. Dette

gir spesielle utfordringer i forhold til organiseringen og tilretteleggingen for reiselivsvirksomheten.

Kompetanse – det grønne reiselivet har et stort potensiale for profesjonalisering som kan gi økt lønnsomhet. Innovasjon Norge har kurstilbud i blant annet vertskapsrollen, pakking, opplevelsesproduksjon, salg og distribusjon.

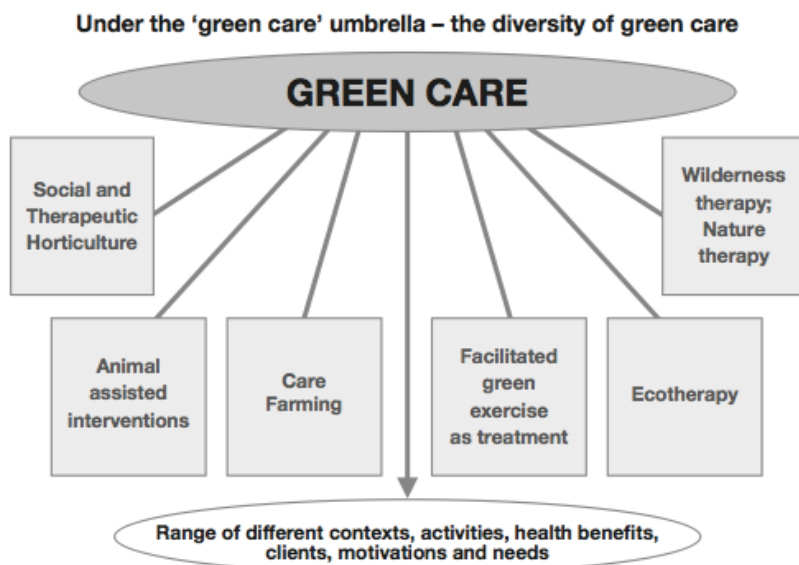
Produktutvikling og markedskunnskap- grønt reiseliv med utgangspunkt i gårdens og bygdas ressurser, har en utfordring i å utvikle gode nok produkter som er salgbare. Produktutvikling av gårdens ressurser kan føre til en tilbudsstyrt, fremfor etterspørselsorientert produktutvikling. Aktører i rurale strøk har utfordringer med at de er mer sesongavhengige og derfor mer avhengig av å markedsføre seg mer målrettet mot en kundegruppe.

Samarbeid- for å få en utvikling kreves det samarbeid. Her har både det grønne og det tradisjonelle reiselivet store utfordringer, for å lage helhetlige reiselivsopplevelser. Mer produktrettede og strategiske samarbeid med reiselivsaktører må til.

Fellesgodefinansiering- gode samarbeidsløsninger er også en utfordring for å få til fellesgoder for aktørene, noe som den enkelte produsent ikke kan få til alene.

2.5 Grønn omsorg

Green care kan beskrives som den ”grønne paraplyen” som vist i figuren nedenfor (Sempik et al. 2010). Under den ”grønne paraplyen” finner vi voksende aktiviteter i mange sektorer; sosial terapeutisk hagebruk, dyreassistert terapi, grønn omsorg (inn på tunet) og villmarksterapi. Grønn omsorg innebærer tilbud der ulike sider ved naturen nyttes for å fremme menneskers helse og trivsel (Berget et al. 2003)

Figur 2. Hentet fra (Sempik et al. 2010)

Grønn omsorg i Norge tilsvarer det internasjonale uttrykket ”care farming”, og har skapt en sterk forbindelse mellom helse og landbruk (Haubenhofer et al. 2010; Sempik et al. 2010). En gård som tilbyr grønn omsorg skal være et miljø med meningsfulle aktiviteter og arbeid som er tilpasset ulike brukergrupper, kombinasjonen av arbeid og omsorg er en nøkkelkomponent her (Haubenhofer et al. 2010).

2.5.1 Inn på tunet

Inn på tunet vokste frem da grønn omsorg-begrepet ikke dekket tilbudene for skole og oppvekst. Disse begrepene brukes hverandre, men innen helse og omsorg brukes grønn omsorg mest (Berget & Braastad 2008).

Inn på tunet har ingen felles organisering på nasjonalt nivå. Landbruks- og matdepartementet er det øverste organ som bestemmer bevilgningen av støtte til fylkeskommunene. LMD har gjennom landbruksavtalen fordelt Bygdeutviklingsmidler (BU-midler) til fylkene og midler over statsbudsjettet eller jordbruksavtalen (Fløttum 2012).

Matmerk står for KSL- standard som er standardavtaler for Inn på tunet (Matmerk 2012). Siden det er lite organisert har bøndene mange steder gått sammen og utviklet et samvirke, som for eksempel Inn på tunet Nord-Trøndelag SA (2014). De tilbyr tjenester innen skole og oppvekst, avlastning, arbeidstrening, helse og omsorg. Denne organisasjonen hjelper bønder med å sette i gang tilbudet. De holder kontakten med kommunen og hjelper til å lage gode kontrakter mellom tilbyder og kjøpere. Denne tjenesten har vært suksessfull da dette fylket

ligger på toppen innen antall Inn på tunet tilbydere i Norge (Zeiner 2014). Det interessante med denne tjenesten er at de også tilbyr gårdsopplevelser. Gårder som har dette tilbudet vil være en kombinasjonsbedrift for grønn omsorg og grønt reiseliv.

Aktører er ifølge Nasjonal strategi for Inn på tunet (2012) nevnt som:

-Bruker: den som mottar/deltar på Inn på tunet tjenester

-Tilbyder: ansvarlig gårdbruker eller produsent.

-Kjøper: den som er ansvarlig bestiller av tjenesten og ansvarlig for tjenestetilbudet hos bruker. Kjøper er som oftest kommunen.

For å være en Inn på tunet tilbyder, må en være godkjent av Matmerk. Denne godkjenningsordningen startet i 2012 og er en avtale mellom Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Landbruks- og matdepartementet. Matmerk har sertifiseringsordninger for blant annet Nyt Norge, KSL (Kvalitetsystemer i landbruket) og Spesialitet (Norsk mat og drikke med unik smak).

Når det gjelder antall virksomheter som tilbyr denne tjenesten ble det etter hvert mange ulike tall. Ifølge Matmerk sine nettsider er det 314 godkjente tilbydere, mens i stortingsmeldingen til Landbruks- og matdepartementet nevnes det ca. 850 gårdsbruk (LMD 2011). En artikkel i Nasjonen (2014) nevnes 300 tilbydere og 300 på venteliste. For å få riktige tall ble Matmerk direkte kontaktet. Bjørn Hvaleby kunne konstatere at det er 314 godkjente tilbydere pluss ca. 175 under godkjenning. Hovedgrunnen til ulike tall er at godkjenningsordningen ikke er eldre enn to år. Det finnes derfor mange gårder som driver denne form for arbeid uten å være registrert under Inn på tunet.

Inn på tunet er ifølge NILF (Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning) i sterk vekst, og økonomien positiv (Prestvik et al. 2013). Begrepet Inn på tunet er i dag kjent på grunn av en sammensatt bakgrunn av mange aktører; landbruksnæring, kommune- Norge, forvaltning, og arbeids og barnevernetat (Prestvik et al. 2013). I 2012 ble det lagt frem en Nasjonal strategi for Inn på tunet laget av Landbruks- og matdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet. Det unike med denne strategien var at Helse- og omsorgsdepartementet, Arbeidsdepartementet og Kunnskapsdepartementet sammen med Kommunesektorens organisasjon (KS) var med på denne strategien (KRD & LMD 2013). Aldri før har LMD fått med så mange departementer på en felles strategi, dette kan tyde på at det skjer mye innenfor Inn på tunet fremover (Berget 2013).

Norge har mange tilbud innen Inn på tunet, flest finnes innen skoleverket, deretter barn i barnevernet, mennesker med psykiske lidelser og barn med atferdsvansker (Berget & Braastad 2008).

2.5.2 Fordeler og utfordringer innen grønn omsorg

Siden grønn omsorg lager forbindelser mellom ulike sektorer, skapes det nye fordeler for alle parter som er involvert (Haubenhofers et al. 2010).

Fordeler innen grønn omsorg i Europa nevnes som uavhengighet, dannelse av gode arbeidsvaner og utvikling av personlig ansvar og sosiale ferdigheter (Hassink et al. 2014).

Haugan et al. (2006) forklarer fordeler ved tjenester innen grønn omsorg skal gi en ”vinn-vinn”-effekt, der alle parter drar nytte av programmene. Videre skal grønn omsorg øke trivsel for sine brukere, gi bedre tjenester til sine kjøpere ved bedre utnyttelse av tilgjengelige ressurser og sikre økt inntekt for bonden.

Grønn omsorg har fordeler for mange menneskelige og sosiale problemer, her blir de mest åpenbare signifikansene (Hassink & van Dijk 2006a).

-Fordeler med ulike brukergrupper- arbeid med planter, dyr og livet på gården tilbyr et miljø, en struktur som gir stressreduksjon hos brukeren. Det er nødvendig at aktivitetene og samspillet gir engasjement. Arbeid på en grønn omsorg gård gir status og sosiale kontakter.

-Bøndernes økonomi og økonomien i distriktene- grønn omsorg er et eksempel på et multifunksjonelt landbruk som kan bidra til økt inntekt hos bonden. Inntektene genereres med aktivitetene og kan være avgjørende for at bøndene overlever der de bor.

-Styrke urban- rurale relasjoner- grønn omsorg skaper nye koblinger mellom landbruk og samfunnet, men grønn omsorg kan være av spesiell betydning for oppbygging av by og land relasjoner.

-Bevare landskapet- grønn omsorg kan bidra til landskapsutvikling. De siste tiår har investering i landbruket har ført til redusert fokus på landskapspleie. I tillegg er landskapet under sterkt press for nedbygging. Grønn omsorg har tilgang til arbeidskraft og til økonomisk støtte for å integrere landkapstiltak i deres gårdsaktiviteter. Spesielt på vinteren kan dette inngå som aktiviteter til brukerne.

Berget og Braastad (2008) viser i sin rapport om kunnskapsstatus og forskningsbehov innen Inn på tunet at utfordringer innen grønn omsorg ligger i faglig kompetanse hos bonden, som igjen gjenspeiler den lønnen de mottar i forbindelse med programmet. Videre er kvaliteter innen tilbudet og stramme kommunebudsjetter, er også en utfordring for denne næringen. De nevner også at det må skrives gode kontrakter og kvalitetssikringsprogram slik at alle forstår de, også de med minoritetsbakgrunn.

Grønn omsorg er et interessant eksempel på ”multi-funksjonelt landbruk” det viser hvordan en kan lage en bro mellom to næringer, landbruk og helse. Dette er to næringer som tidligere var nært knyttet til hverandre i lokale småsamfunn, men i dag drevet fra hverandre i utviklingen av det moderne samfunn (Hassink et al. 2014).

2.6 Relasjoner mellom menneske og dyr

Færre personer har tilknytning til landet enn før. Åtte av ti personer bor nå i tettbygde strøk, sammenlignet med etter 2.verdenskrig da det kun var 50 prosent (SSB 2009). Hvordan dyr har en effekt på helsen vår blir det forsket mye på. Årlig kommer det flere vitenskapelige rapporter som viser at dyr er viktig for helsen, både fysisk, psykisk og sosialt kan dyr bidra til at vi fungerer bedre enn vi ville gjort uten dyr (Braastad 2013).

”There is something about animals that powerfully attracts and motivates humans” (Melsom & Fine 2006)

Hvert år kommer det flere rapporter og artikler fra forskningen som viser at interaksjoner med dyr har positive effekter på menneskers helse. Både fysisk, psykisk og sosialt kan kontakten med dyrene bidra til at vi fungerer bedre enn vi ville gjort uten dyr (Berget & Braastad 2008). Videre viser det seg at dette gjelder ikke bare hunder og katter, men at pattedyr generelt er gode å ha fysisk kontakt med. Det skal legges til at forskningen viser at effekten har en sammenheng med personens holdning til dyr, og i hvilken grad de utvikler tilknytning til dyret for at det skal ha en positiv effekt.

Det er noe spesielt med mennesker-dyr relasjonen. Relasjonen mellom mennesker og dyr har spesielle kvaliteter som skiller seg fra rene menneskelige kontakter. Den bygger på en ikke-

verbal relasjon mellom to kroppslige kommuniserende vesener som ikke deler språk på annen måte enn via berøring og bevegelser. Den ordløse spontane relasjonen er unik for menneske og dyr-intervensjonen (Håkanson et al. 2008). Dyreassisterte intervensjoner (DAI) er mindre strukturerte aktiviteter enn dyreassistert terapi (DAT) og dyreassisterte aktiviteter (DAA) (Mills & Hall 2014). Delta Society i USA har denne definisjonen DAA og DAT: *“DAT innebærer at personell innen helsevesenet eller sosialvesenet bruker et dyr som del av jobben sin. DAT er en målrettet intervensjon der et dyr som tilfredsstiller visse kriterier er en integrert del av et behandlingsopplegg. Prosessen blir dokumentert og evaluert. DAA innebærer at dyret besøker mennesket. Ulike personer kan være involvert, i motsetning til DAT der én terapeut har hovedkontakten med pasienten. DAA kan brukes i mange ulike miljøer av spesielt utdannede fagfolk, delvis utdannede eller frivillige lekfolk”* (Braastad 2013).

Ulike dyr kan brukes til dyreassistert terapi i grønn omsorg. Berget et al. (2008) gjorde et forsøk om holdninger til bruk av husdyr fra landbruket i dyreassistert terapi. Resultatene etter å hatt intervjuet helsearbeidere og bønder viste at det var stort sett positive til denne formen for DAT.

2.7 Forskning om grønt reiseliv og grønn omsorg

Grønn omsorg ønsker å forbedre helse ved blant annet bruk av dyreassisterte intervensjoner, aktiviteter og terapi. Effekten av å bruke dyr i helsesektoren har så langt vist til gode resultater, samtidig som det forskes mye fortsatt. Et annet forskningsfelt er naturens påvirkning på mennesket. Dette fagfeltet går under ”ecotherapy” som blir definert som *“the practice of supporting vulnerable people (e.g., those with disabilities or mental health needs), to work with nature (both plants and wildlife)”* (Haubenhof et al. 2010).

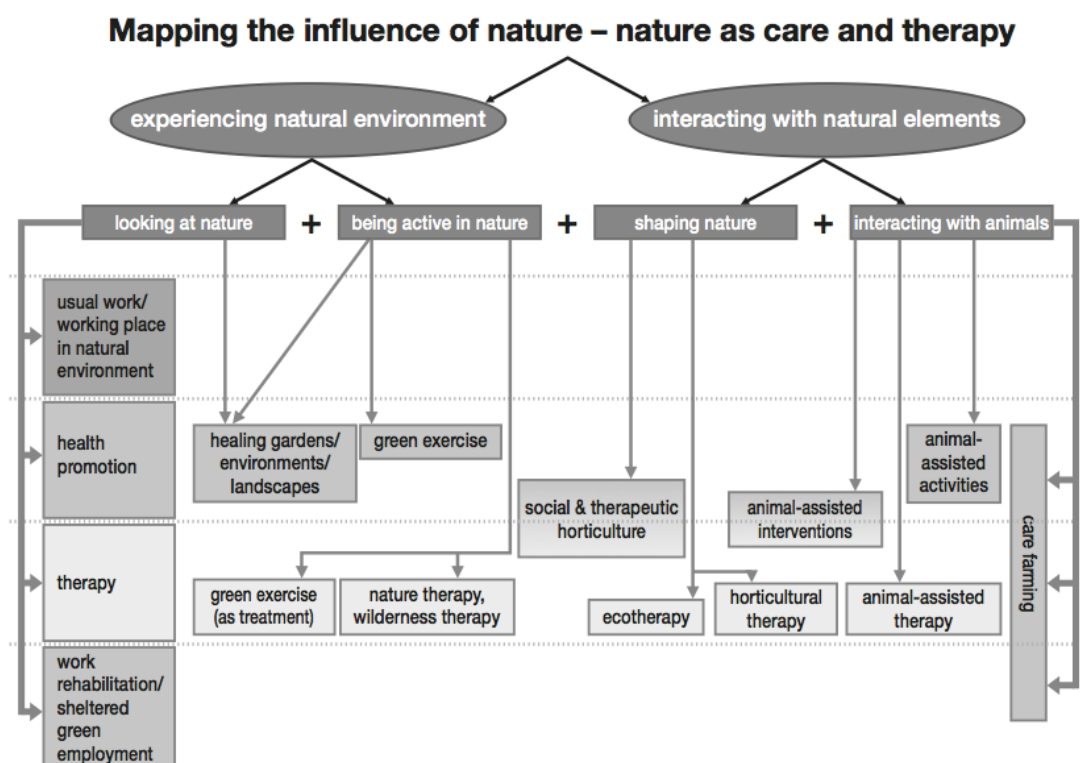
Fugelli og Ingstad (2001) gjennomførte en undersøkelse av folks helsebegrep mellom 1997 og 2000. De viktigste elementene i folks helsedefinisjon var: trivsel, funksjon, natur, humør, mestring og energi. Helse hadde ifølge det folkelige perspektivet tre kjennetegn:

Helhet- helse som et holistisk fenomen, der helse er vevd inn i alle sider av livet og samfunnet.
Pragmatisme -helse som et relativt fenomen og individualisme, der helse erfares og bedømmes i forhold til hvilken alder, sykdomsbyrde og sosial funksjon.

Individualisme - helse er et personlig fenomen som viser at mennesker er ulike og at veien og målet for helse derfor blir forskjellig fra individ til individ.

Naturlige miljøer kan påvirke helsen på mange måter. Hartig et al. (2014) viser i sitt studie at fysisk aktivitet, sosial kontakt og stress er faktorer som virker inn på helsen. Fysisk aktivitet kan promotere fysisk og mental helse på livstid. Utendørs miljø kan ha effekt på hvor fysisk aktiv en er og hvor mange tilbud som en kan benytte seg av. Hovedsakelig er dette aktiviteter som arbeid (inkludert studie), aktiv transport (gå, sykle) og fritid (rekreasjon og sport). Sosialt samhold er har også vist en effekt på helse og livskvalitet. Sosialt samhold kan referere til å dele verdier og normer, tilhørighet og vennlige relasjoner, følelsen av å være akseptert som en er. Natur kan også være stress-reduserende, redusere sykdommer som involverer kronisk stress og dermed øker den subjektive livskvaliteten.

I følge Patil (2014) har grønn omsorg og grønt reiseliv har to ting til felles, det ene er gårdsmiljøet og naturen, det andre er at det i disse to næringene inkluderer menneskelige aktiviteter.

Figur 2. Modell som viser ulike måter å bruke naturen på (Haubenhofers et al. 2010).

Figuren viser ulike måter å bruke naturen på, som en helsefremmede faktor. Helse deles opp i fire kategorier fra *å jobbe i det naturlige element, helsefremmede, terapi til rehabilitering*. Videre viser figuren ulike elementer en kan gjøre i naturen, som *å se på naturen, være aktiv i naturen, forme naturen og intervensjoner med dyr*. Ut fra disse elementene er det en rekke aktiviteter som kan gjennomføres. Her beskrives *dyreassisterte aktiviteter, grønn trening og helsebringende hager/miljø/landskap* som en helsefremmede effekt. Mens *dyreassistert terapi, sanseterapi, ekoterapi, naturterapi og grønn trening (som terapi)* er under terapi formålet. *Sosial og terapi sansehage og dyreassisterte intervensjoner* er en kombinasjon av helsefremmende og terapi.

Turisme har lenge har blitt ansett på som jakten etter mental og fysisk helse. Chen og Petrick (2013) gjorde et litteraturstudie på helse og velværenes fordeler med reiseerfaringer. Resultatene fra flere studier viste at reiseopplevelser hadde positive effekter på helse og velvære. Disse fordelene avtok gradvis etter en ferie. Det kom frem i dette studiet at det var en mangel på forskning som viser den positive effekten av reiselivsopplevelser på fysisk helse.

3 Metode

Masteroppgaven vil belyse hvordan grønt reiseliv kan kombineres med grønn omsorg for å få en bærekraftig bedrift. Innledningsvis er det kort beskrevet bakgrunnen for valg av problemstilling. Interessen for disse spørsmålene kommer ikke alene fra min bakgrunn og opprinnelse fra gårdsbruk, men også gjennom ansettelsen som lærer på Tomb Landbruksskole. Der brukte vi dyr i undervisningen, noe som var spesielt spennende i møte med elever. I ettertid er blikket rettet mer mot naturbasert reiseliv og utmarksbasert næring i form av gårdsturisme. For å besvare problemstillingen valgte jeg en kvalitativ tilnærmingemetode med hovedvekt på telefonintervju. Dette for å finne ut hva aktørene selv hadde erfaringer med og deres forståelse omkring temaet.

I de tre første delkapitlene grunngis valg av metode og utvalg. Oppgavens datagrunnlag er utgangspunktet for resultater og diskusjon.

3.1 Valg av forskningsdesign

Forsøksdesign er en overordnet plan for hvordan en bør legge opp undersøkelsen for å få svar på problemstillingene. Det finnes tre hovedtyper forsøksdesign: eksplorerende (utforskende), deskriptive (beskrivende) og kausale (forklarende) design. Disse tre forsøksdesignene kan overlappe hverandre, og ofte blir flere tatt i bruk samtidig (Jacobsen 2005).

I denne oppgaven er det valgt å fokusere på kvalitativt forskningsmetode, som er en egnet måte å undersøke erfaringer, tanker og handlinger rundt reiseliv og sosialt arbeid. Dette forutsetter at det blir tegnet et tydelig bilde av tiltakene, noe som er sterkt fremtredende i fenomenologisk arbeid. Av forsøksdesign ble valget å bruke eksplorerende og deskriptivt design.

3.2 Hva er kvalitativ metode?

Målet ved bruk av kvalitativ metode er å få tilgang til handlinger og erfaringer som er relevante for problemstillingen. Kvalitative metoder tar ofte utgangspunkt i et avgrenset geografisk område eller i et begrenset antall personer. Ved å velge det sistnevnte kan en få

detaljer og sitater som ellers ikke ville kommet frem. Avgrensningen i form av tid og ressurser gjorde valget for denne oppgaven.

3.3 Fordeler og ulemper

Innsamling av kvalitative data blir ansett for å ha høy grad av åpenhet og fleksibilitet. Strukturen underveis kan endres, på denne måten står en fritt til å følge opp et tema som bringes opp på banen i et tidligere tidspunkt enn planlagt. Oppfølgingsspørsmål og utdypningsspørsmål vil også kunne stilles når det passer i intervjuet. Respondenten vil på mange måter være med å forme intervjuet og resultatene etter hvor mye og hvor detaljerte svar en gir. Ofte bærer et intervju preg av å være en samtale, mer enn et intervju (Johannssen et al. 2011). Dette hjelper for å få fram mer dyptgående informasjon fra respondentene, og at rett informasjon blir gitt.

Ulempene med kvalitativ metode er bruken av intervjuguide. Forholder en seg for mye til det ordrette i intervjuguiden vil det kunne bli relevant informasjon som underveis ikke blir avdekket, da det ikke har fått en plass i guiden. Samtidig vil det å ikke ha noen form for guide bli for løst og ta mye tid. Det vil også bli utfordrende å designe spørsmål som ikke skal være ledende, men også stilles slik at respondenten forstår hva det spørres etter. Denne metoden er også ressurskrevende og det kan føre til generaliseringsproblemer i form av validitet. Validitet er viktig for å kunne bruke intervjuene vitenskapelig, og man skal prøve å ikke lede respondenten til å svare det som er politisk korrekt eller situasjonskorrekt. Påliteligheten i intervjuet som vil være avhengig av: hvilke data som brukes, hvordan de samles inn, og hvordan de bearbeides, kan bli svekket av intervjueren. Dette kan føre til at de uriktige kriteriene blir vektlagt under evalueringen (Johannssen et al. 2011).

3.4 Datainnsamlingsmetode

Det finnes to måter å samle inn data på, primærdata og sekundærdata. Begge disse metodene ble brukt i denne oppgaven.

Primærdata blir samlet inn til en konkret problemstilling og blir betraktet som ”nye” data som knytter seg direkte til oppgaven. Til denne oppgaven ble dataene hentet inn ved hjelp av personlige telefonintervju og intervjuer tatt på hjemstedet til respondentene.

Sekundærdata er data som på forhånd er samlet inn. Dataen har ingen eksplisitt tilknytting, men kan belyse problemstilling og tema. I denne oppgaven ble det brukt mye sekundærdata som bakgrunnsmateriale. Eksempler på dette er forskningsresultater, rapporter, tidligere masteroppgaver og tallmaterialer fra Bygdeforskning, Hanen, Statistisk sentralbyrå (SSB) og Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF).

3.5 Om utvalget

Utgangspunktet for respondentene til min oppgave ble Vestlandet. Det ville gi en mulighet til å knytte et nettverk som senere kunne komme til nytte ved min egen etablering i regionen. I området fant jeg ikke mer enn fire bedrifter som drev med kombinasjonen grønt reiseliv og grønn omsorg. Dette gjorde at søket ble utvidet til andre landsdeler for å kunne gi bedre dybde på tema. Etter kontakt med Hanen fikk jeg tips om tre bedrifter som hadde mye erfaring innenfor disse sektorene jeg var ute etter. Alle disse tre respondentene ble kontaktet, da de passet inn i oppgavens problemstilling.

Alle respondentene hadde livdyr på gården og hadde en kobling mellom grønt reiseliv og grønn omsorg.

Tabell 1. Fakta om bedriftene

Oppstart	Navn (pseudonym)	Type næringer	Dyr på gården	Jobber utenfor	Medlemskap
Kombinerer grønt reiseliv og grønn omsorg					
2006	Mona	Besøkgård Avlastning	Lama, alpakka, hest, esel, fugler, kyr, geiter, sauer	♀ Nei ♂ Ja	Hanen
1981	Kjetil (Kari) (Case 1)	Osteproduksjon Gårdsutsalg Inn på tunet skoleelever og fosterbarn	Geiter, hest, ku, gris, sau, hund, katt	♀ Nei ♂ Nei	Hanen Inn på tunet
2011	Ida	Terapiriding Bærdyrking for salg	Hester	♀ Nei ♂ Ja	
Driver nå grønn omsorg, tidligere erfaringer med grønt reiseliv					
2008	Hanne (Ola) (Case 2)	Avlastnigshjem Tidligere besøkgård	Kyr, høner, hund, hester	♀ Ja (75%) ♂ Ja	
2004	Beatrice	Inn på tunet Skoleelever Tidligere overnatting, matproduksjon og gårdsbutikk	Høner, kaniner, marsvin, hund	♀ Ja (25%) ♂ Ja	Hanen Inn på tunet
2011	Astrid	Inn på tunet Skoleelever	Hester, griser, høner, vaktler	♀ Ja (helgene) ♂ Ja (Jobber skift)	Inn på tunet
Driver nå grønt reiseliv, tidligere erfaring med grønn omsorg					
2004	Cato (Katrine) (Case 3)	Isproduksjon Gårdbutikk Overnatting Tidligere Inn på tunet	Kyr, hest, bier, høner	♀ Nei ♂ Nei	

3.6 Om intervjuguiden og -situasjonen

Intervjuguiden (se vedlegg A) består av spørsmål som skulle begrunne valg av oppstart og videre utvikling av virksomheten. For å designe spørsmål på best mulig måte ble det tatt utgangspunkt i tidligere undersøkelse som studerte familiebedrifter innenfor reiseliv (Getz et al. 2004). Det gav trygghet å bruke en godt uttestet intervjuguide innen anerkjent forskning, da egenerfaringen ikke var sterk på området. For å spisse intervjuguiden mot oppgavens problemstilling ble det supplert egnede spørsmål for å sette perspektiv på kombinasjonen av grønt reiseliv og grønn omsorg. Spørsmål som: *Hvorfor valgte de denne kombinasjonen og*

hvordan klarte de å kombinere disse næringene? Hvilken rolle spilte dyrene i driften? Videre var det interessant å få bedre kjennskap til respondentens rolle i bedriften og eventuelle ansatte. *Hvilke fremtidsplaner de hadde for bedriften, hvilke markeder de jobbet mot og deres økonomiske betydning av denne virksomheten?* Målet med intervjuet var å få frem positive og negative sider og utfordringer respondentene hadde erfart og opplevd med sitt foretak.

De første intervjuene foretok seg på Vestlandet. Planen var å reise rundt til disse bedriftene å ta intervjuet på gårdene deres. Men det viste seg å være mer utfordrende enn først antatt. Første intervju ble på grunn av tidspress gjennomført på en biltur. Andre intervju var 2,5 timers kjøretur og to ferger unna. Ved ankomst hadde respondenten glemt avtalen og var ikke tilstede på gården for å gjennomføre intervjuet. Dette var selvfølgelig ikke planlagt og skapte tidsmessige problemer for å få gjennomført intervjuene. Gården ble likevel besøkt og intervjuet måtte tas over telefon. Dette ble årsaken og skapte grunnlaget til at de neste intervjuene ble tatt over telefon.

Respondentene fikk på forhånd kun vite kort om hva oppgaven gikk ut på, de fikk ingen tilgang på intervjuguiden før etter gjennomført intervju. Denne fremgangsmåten ble valgt fordi de skulle svare fritt og direkte, og ikke formulere svar som ville vært politisk korrekt eller lignende. Spørsmålene ble spurt ut fra den rekkefølgen som gjorde det lettest og mest naturlig for intervjuobjektet. Fordelen med dette er at det kan komme opp momenter i en samtale som ikke ville blitt avslørt dersom spørsmålene var for kontante. Det ble gitt tid til at respondentens skulle få ta sin tid til å svare, samtidig måtte noen spørsmål omformuleres for at de skulle forstå. Dette gjaldt i første rekke de med utenlandsk bakgrunn. Alle intervjuer ble tatt opp med lydopptaker, noe som gjorde det mulig å transkribere ved senere anledning. Transkriberingen ble gjort på ved at alle svarene ble skrevet ned i hver sine dokumenter og en tabell ble brukt å føre inn de viktigste momentene fra dataene.

Utfordringer i intervjuene var når folk ble avbrutt i telefonen, de hadde vanskelig språk/dialekt/aksent eller at respondenter ikke svarte direkte på spørsmålet. Det essensielle tingene ble skrevet ned fortløpende under intervjuet, mens de lagrede lydfilene ble senere avspilt for å få sitater og detaljer etter behov.

I alle intervjuene ble daglig leder for foretaket intervjuet. Noen bedrifter hadde sin partner som medeier og styrer, men av praktiske grunner ble kun den ene intervjuet. Alle respondentene fikk tilbud om et informasjonsskriv som var en dokumentasjon om at studiet er meldt til personombudet for forskning gjennom Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS. Dette skrevet forklarte formålet med oppgaven og de kunne signere som en avtale på at

respondenten ville være anonymisert i oppgaven. Det brukes pseudonyme navn for å skille de ulike respondentene fra hverandre samtidig som en får en nærhet til personene.

3.7 Diskusjon av min metode

Tidlig i prosessen med masteroppgave var valg av problemstilling svært vanskelig.

Utgangspunktet mitt var at jeg ville finne ut av hva jeg kunne bruke gården på hjemplassen min til. Etter flere samtaler med masterveileder og andre lærere og studenter endte jeg opp med oppgavens problemstilling, da den favner de to sektorene som er viktig for meg ved min egen bedrift-oppstart.

Det som kommer frem som svakheter ble valget av telefonintervju som metode. Denne metoden er ikke alltid var den letteste måten å kommunisere på og man blir lett distraheret eller avbrutt. Det oppstod noen problemer med å forstå respondentene med nederlandsk bakgrunn på grunn av språk/aksent. I tillegg ble tidspress et gjennomgående trekk hos alle respondentene, og svarene ble hastige og korte i enkelte tilfeller.

Fordeler ved å bruke telefonintervju var at dette var tidsbesparende for meg og for objektet, ingen brukte opp unødig tid på reise. De to intervjuene som foregikk på respondentens hjemsted gav også et godt bilde på hvordan gårdslivet var, men tok mye lenger tid å gjennomføre.

4 Resultat

Dette kapitlet er først og fremst en samlet fremstilling av mine funn i fra intervjuene.

Resultatene vil underveis bli drøftet og videre diskutert i neste kapittel. Respondentene blir sitert for å få frem hva som faktisk blir sagt i intervjuene og samtidig illustrere viktige poeng.

For å få et innblikk i de ulike respondenters bedrifter og erfaringer med kombinasjonen, blir tre case presentert. Casene representerer de syv respondentene i de tre ulike gruppene (tabell 1 i metode). Case 1 illustrer hvordan en kan kombinere disse to næringene sammen. Det var tre respondenter som var i denne gruppen. Case 2 drev grønn omsorg, tidligere kombinert med grønt reiseliv, representerer her tre respondenter. Case 3 drev grønt reiseliv, tidligere kombinert med grønn omsorg, representerer kun seg selv.

4.1.1 Case 1. Grønt reiseliv kombinert med grønn omsorg.

Kjetil og Kari tok over familiegården i 1981. Begge hadde et ønske om å drive gården videre og være heltidsansatt på gården. De startet fort opp med grønn omsorg, da de så et behov for det i tillegg til at det var en inntektskilde. Tradisjonelt hadde det vært psykiatriske pasienter på gården tidligere. Kjetil kunne også fortelle at i over 20 år hadde de en dame som bodde i huset sammen med dem, hun var ikke i slekt, men hadde alltid vært der og fikk være der til hun døde.

Kjetil og Kari har fått mye hjelp av ”Gårdsopplevelse Nord” som er en fellesorganisasjon knyttet til Inn på tunet. Denne organisasjonen har hjulpet dem til å få utarbeidet gode kontrakter med kommunen og har sørget for en konkurransedyktig og lik pris for alle grønn omsorg tilbydere. Kjetil og Kari har hatt barn og ungdommer som har trengt å komme seg til nye omgivelser og få meningsfylte arbeidsoppgaver i et godt miljø. Barna hadde det så bra på gården at de gjerne bodde hos dem en uke eller over lenger tid. I tillegg til disse barna hadde Kjetil og Kari fem egne barn som nå er voksne og jobber i driften.

Tanken på grønt reiseliv kom etter hvert som de økte besetningen sin fra 20 til 200 geiter. De så muligheter startet med gårdsutsalg på slutten av 90-tallet. Melk og osteproduksjon var nå primærdriften på gården. Osten som de produserte ble solgt i gårdsbutikken. Kari hadde også et hjerte for urteproduksjon som har gitt en ekstra inntekt. Fra mai til august fikk de tre

busslaster med turister i uka. Turistene som i hovedsak var utlendinger får presentert gårdshistorien og blir fortalt om arbeidet de har gjennom Inn på tunet.

For Kjetil og Kari ble det en naturlig del å kombinere grønn omsorg med reiselivet. De har prøvd å få det positive frem i begge næringene. Barna var med på alle aktivitetene på gården, alt fra fôring og stell av geiter til salg av varer i gårdsbutikken. De fikk vise seg frem, eller holde seg i bakgrunnen etter ønske. Kjetil så at barna vokste veldig i møte med andre mennesker.

Dyrene spilte en viktig rolle i denne kombinasjonsbedriften. Dette fordi de gav dem melk, men mest på grunn av at de gjorde gården levende og at de skapte kontakt mellom menneskene. Dyrene har bidratt sterkt i den grønne omsorgen, hvor brukere kan klare å skape bedre kontakt med dyr enn mennesker. For turismen er det viktig å vise til et levende landskap og gårdsdrift. Symboleffekten til gårdsdyr er stor, og utgjør ofte store deler av den positive opplevelsen til turistene.

4.1.2 Case 2. Grønn omsorg, tidligere grønt reiseliv

Hanne og Ola ville klare seg med å bruke gården som hun hadde odel på. De ville videreføre det som foreldrene hadde opparbeidet med en kombinasjon av besøksgård og avlastningshjem for barnevernsbarn. I tillegg hadde de et stabbur som de leide ut som selskapslokale. Gården var i kategorien ”småbruk” og lå i bratt terreng med utsikt over Mjøsa. Alle husene inkludert låven var laftet på slutten av 1800-tallet. I fjøset hadde de kjøttfe, høner og griser. I tillegg hadde de en hund og katt på tunet.

Første året Hanne og Ola drev gården var i 2008. De fortsatte driften videre slik som foreldrene hennes hadde drevet den. Etter ett år gjorde de seg mange interessante erfaringer med grønt reiseliv kombinert med grønn omsorg.

Det viste seg at det ikke bare var greit å ha gården åpen for besøkende. De erfarte at det var mye som skulle ligge til rette for at de skulle fortsette denne kombinasjonen. Den første utfordringen de møtte var å prise seg innen gårdsturisme. Det viste seg fort at nordmenn var kresne og ikke mye betalingsvillige for denne type aktivitet. Etter høysesongen kunne de se at inntekten fra tre måneder på sommeren der gården var åpen hver dag, gav like mye inntekt som tre helger med avlastningshjem for 9 fosterbarn.

I tillegg tok gårdsturismen mye tid fra familien. Hanne og Ola hadde på dette tidspunktet selv to barn og hun var i permisjon med den yngste. Deres erfaring var at de aldri hadde jobbet så

mye som dette året. Gården skulle alltid være strøken, vaffelrøre, kaffe, saft og andre matvarer måtte lages og være klar til servering når gjestene kom. Hvor mange gjester som kom visste de aldri. De besøkende lekte med lekene til deres egne barn, og folk gikk inn i hus de ikke hadde tilgang til.

Selv om Hanne var utdannet kokk, ønsket de ikke å utvide serveringstilbudet. Hun visste at Mattilsynet hadde sine krav til hygiene og servering noe kunne gi ekstra utfordringer i gamle hus. Det gamle stabburet viste seg å være lite egnet til utleie, da strømmen var svært ustabil og konstruksjonen var svært brannfarlig.

I stedet for å fortsette med reiseliv og utleie av lokaler, fortsatte de driften med fosteravlastning og doblet besetningen i fjøset. I tillegg skaffet de seg jobber utenfor gården, noe som de i ettertid setter stor pris på. Det var viktig for dem å møte andre mennesker og komme seg bort fra gården. Fosteravlastning ønsket de å fortsette med. Gode avtaler hadde blitt bygget opp etter lang tid med erfaring. Hanne og Ola synes det var givende og spennende å jobbe med barn. De hadde igjen utdanning innen denne sektoren, noe barnevernet hadde sagt de var glade for. Hanne og Ola var ”vanlige” mennesker som kunne tilby et ”vanlig liv” til de barna som ikke hadde det. ”Avlastningsfamilien” så de på som sin storfamilie. 13 helger og to uker i året hadde de barna på avlastning. Mange av barna hadde vært der i over åtte år, for dem var det en trygghet å være på gården. Hanne og Ola tilbydde aktiviteter på og rundt gården som førte de sammen. Kos og stell med dyrene gav de kunnskap og glede. Hanne og Ola hadde et naturlig forhold til dyrene. Ola var jeger (i tillegg til elektriker) noe han kunne dra nytte av under slaktingen på gården. Fødsler, slakting og matpreparering var noe barna hadde blitt vant med.

Hanne og Ola var fornøyd med den driften de hadde i dag, og kom ikke til å starte med grønt reiseliv igjen.

4.1.3 Case 3. Grønt reiseliv, tidligere grønn omsorg

Cato hadde en sterk lengsel om å bytte jobb og ha en annen livstil. Bonde var et tiltalende yrke og ønske om å kjøpe gård hadde vært en drøm lenge. På grunn av høye priser ble det for dyrt i Nederland, et lite småbruk i på Vestlandet ble derfor løsningen. I 2004 flyttet han sammen med kona Katrine til Norge. De hadde et ønske om å drive med melkesauer, noe som er lite brukt i Norge. På grunn av regler for import ble det vanskelig å få med seg melkesauer fra Nederland. De skaffet seg i stedet Telemarkskyr, høner og bier som kunne gi de produkter

som de kunne selge i egen butikk. Hester ble kjøpt inn for at besøkende kunne ri. Cato og Katrine kunne etter hvert tilby overnatting til 18 personer i noen av husene på gården.

Katrine var utdannet innen helsevern og hadde tidligere erfaringer med grønn omsorg fra Nederland. Siden de enda ikke kunne norsk fikk de brukere fra hjemlandet. Brukerne var tidligere alkoholmisbrukere og fikk en mulighet til å starte et ”nytt liv” i Norge.

Arbeidsoppgavene de fikk var knyttet til dyrene og rehabilitering av gjestehusene.

Cato og Katrine gjorde seg etterhvert noen erfaringer. Det var tidkrevende med grønn omsorg, jobben som brukerne gjør, var mye raskere å gjøre selv. Etter en stund ble det problemer, en av brukerne begynte å stjele penger. Dette resulterte i at de avviklet driften av grønn omsorg.

Ønsket om å fortsette med grønn omsorg var likevel tilstede. De tok kontakt med kommunen og NAV, men det var lite aktivitet på dette området. Satsingen ble i stedet konsentrert rundt isproduksjon som de selger i hele landet.

Cato og Katrine var ikke medlem av Hanen, da dette gjorde at de måtte ha gårdsbutikken åpen i tider de ikke ønskte. Gården var åpen for besøkende og de hadde avtaler med lokale turistbyrå og destinasjonsbyrå. De hadde prøvd å kombinere grønt reiseliv og grønn omsorg, og de så at dette var en fin kombinasjon. På nettsiden reklamerer de fortsatt for grønn omsorg, sammen med overnattingstilbud, gårdbutikk og iskremproduksjon. På grunn av sine erfaringer og lite aktivitet innen grønn omsorg fra kommunen satset de på isproduksjon og andre produkter de lager på gården. Økologi og biodynamisk landbruk er viktig for denne respondenten. De liker å se hele kretsløpet fra gress, til melk og til møkk. Det å ha gården åpen og at besøkende kan kjøpe alt de produserer er svært ønskelig for dem. Dyrene er viktige, og de ser verdien i dyreintervensjoner. Gjestene liker å få god kontakt med dyrene og dette skaper en gjensidig glede.

Delproblemstilling 1:

4.2 Hvorfor kombinere grønt reiseliv og grønn omsorg?

Videre i oppgaven beskrives ulike faktorer som er med på å påvirke oppstarten av virksomheten. Her presenteres indre og ytre motivasjon for etableringen, samt fordeler og ulemper med å kombinere grønt reiseliv og grønn omsorg.

4.2.1 Indre motivasjonsfaktorer

Odel og ønske om å drive gården videre

Fire av respondentene hadde odel på gården og ønsket å ta over driften, to flyttet fra Nederland til Norge for å søke ”lykken på landet”. En bygget seg en gård i nærheten til foreldrene.

For fire av respondentene var det å drive gården en måte å bli boende på, noe som var et stort ønske på grunn av historie, røtter til stedet og familie i nærheten. Ønske om å få en inntekt ut av gården var en viktig faktor for alle respondentene. Det å ha en gård så de på som en mulighet til ekstra inntekt og et ønske om å kunne leve av dette i fremtiden.

Drive videre noe som foreldrene hadde opparbeidet var også en motivasjonsfaktor. Noe som også lå sterkt inne hos alle var at de hadde lyst til å klare seg med de ressursene de hadde på gården og bruke disse til noe som var til glede for samfunnet. De hadde sterke ønsker om å kunne leve av det gården kunne gi dem. En av respondentene beskrev det slik:

”Målet er å gjøre så mye ut av gården at vi er lite avhengig av statlige subsidier for å overleve” -Kjetil, grønt reiseliv kombinert med grønn omsorg

4.2.1.1 Frihet

Frihet og ønske om å være selvstendig var for alle en stor motivasjon for å starte egen bedrift. En respondent hadde i tillegg til seg selv tre ansatte på vinteren og syv ansatte på sommeren. Hovedsakelig var dette familiemedlem. Ingen av de andre hadde faste ansatte. Fire hadde

derimot innleid arbeidskraft på timebasis og to hadde "woof'ers" (World Wide Opportunities on Organic Farms) som jobber gratis mot kost og losji.

Fire av entreprenørene jobbet utenom sine virksomheter i deltidsstillinger. Fem av partnere jobbet utenom i full stilling (se tabell 1). Faktorer som få arbeidsplasser i nærområdet, gjorde oppstarten ekstra attraktiv. Alternativet hadde vært å jobbe langt borte eller med noe de ikke ønsket å jobbe med.

4.2.1.2 Potensiale for grønn omsorg i lokalområdet

Respondentene som drev med grønn omsorg så et sterkt behov for dette i sitt nærområde. Ønske om å få hjelpe andre var en viktig grunn til å starte opp med dette arbeidet. Kun en av respondentene som dreiv med grønn omsorg hadde en bakgrunn innenfor sosialt arbeid. De andre hadde ulike bakgrunner som kunstner, bonde og frisør. Det kom tydelig frem at de likevel så muligheten til å kunne gjøre en forskjell for mennesker på sin gård.

"Det gjør en forskjell for alle tre partene! For ungdommen selv, foreldra til ungdommen og for oss på gården"-Mona kombinerer grønt reiseliv og grønn omsorg

En respondent jobbet som miljøterapeut på en ungdomsskole og så behovet for at ungdommer som slet på skolen trengte å komme seg bort. Det å jobbe med dyr og ungdommer virket veldig spennende. Hun startet med Inn på tunet og så fort den positive virkningen på ungdommene.

De som drev en kombinasjon av grønt reiseliv og grønn omsorg startet først med den ene driften før de begynte med den andre. Et unntak er respondenten Hanne som tok over driften etter sine foreldre (case 2). De gav alle uttrykk for at de måtte ha flere ben å stå på, og så seg derfor rundt etter noe mer å kunne tjene penger på. Det var av ulik grad hvor mye de la vekt på det å tjene penger. Kjetil beskrev det på denne måten:

"Det ble bare slik, to naturlige prosjekter som de måtte finne en balansegang på, noe som de synes at de har gjort".

På gården til Kjetil var det en tradisjon for grønn omsorg. Da de satset på geitost ble det naturlig å beholde grønn omsorg-driften.

Andre respondenter som hadde prøvd å kombinere grønt reiseliv og grønn omsorg svarte følgende:

”Jeg synes det hadde vært ypperlig, drive med mennesker, for mennesker! Men det er en vanskelig kombinasjon, fordi Innovasjon Norge og andre systemer skjønner ikke kombinasjonen mellom reiseliv og sosialt arbeid. Det blir for mye byråkrati som stopper en fra å utvikle dette”. -Beatrice grønn omsorg

Beatrice er svært aktiv i både grønn omsorg og grønt reiseliv fortsatt. Selv om hun måtte avvikle reiseliv på grunn av mye arbeid med tre små barn i huset. Hun er med i styreverk for både Hanen og Inn på tunet. Ønsket hennes var å kombinere disse to, og en dag skulle hun klare det. Denne dama hadde store planer og intensjoner med det hun tok seg til med. Hun var engasjert og snakket veldig fort, noe som kan tyde på at hun var en pådriver i de vervene hun hadde i Hanen og Inn på tunet.

En respondent som tidligere hadde kombinert grønn omsorg og grønt reiseliv hadde disse erfaringene:

”Vi ser at det passer bra med grønn omsorg kombinert med turisme. Det kommer mye an på brukerne, noen krever mye veiledning og tettere avtaler med kommunen og institusjoner. Dette tar ofte mye tid som jeg skulle brukt på noe annet” -Cato grønt reiseliv

4.2.2 Ytre motivasjonsfaktorer

4.2.2.1 Gårdsdrift

Alle respondentene bodde på et gårdsbruk. Bortsett fra en som hadde bygget gården selv, hadde alle gamle gårder med eldre driftshus. Tre av bedriftene drev økologisk og hadde et

stort antall produksjonsdyr som gav de råvarer til å produsere egne nisjeprodukter. Produksjonen sto sentralt i hele driften og i tillegg til å selge egne produkter i gårdsbutikk, leverte de melk til meieriene og kjøtt til slakteriene. Urte- og bærproduksjon var en viktig del for fire av bedriftene, dette solgte de også i egen butikk i tillegg til bondens marked eller i bærsteder langs veien til forbipasserende.

Økologi og kretsløp var spesielt viktig for to av respondentene. Hanne som drev med grønn omsorg hadde barna med på flere deler av dette kretsløpet. De var med på fødsel, de fôret og stellet med dyrene hele sommeren og de var med på slaktingen på vinteren. Hun synes dette var en viktig del av livet, og ville dele dette med barna. Sammen tilberedte og spiste de kjøttet. På denne måten fikk barna et forhold til maten de spiste, og lærte mye om kretsløpet de levde i. Økologi var viktig for Cato som drev gården etter biodynamisk syn, men var ikke sertifisert”...*det er viktig at alle deler av driften er i et økosystem, gress-fôr-melk-møkk*”.

4.2.2.2 Arbeidsfordeling

Av de syv respondentene som her ble intervjuet var det fem kvinner og to menn som var daglige ledere i driften og hadde hovedansvaret. Disse som var initiativtakere selv om partneren var med i virksomheten. Av de kvinnene som jobbet fulltid med bedriften, hadde mennene jobb utenom. Dette for å få inn nok penger til å leve av.

Alle respondentene delte målene om å starte sin virksomhet med sine partnere. Driften tok så mye tid og ressurser hos begge, at de så det var viktig for dem. De opplevde at de fikk støtte for det de holdt på med og partene var med på både planleggingen og driften av virksomheten. Beatrice svarte at ”... *gårdsturisme er mer en hobby og idealisme for meg, mannen min kaller det ”idiotisme”* ”.

4.2.2.3 Økonomi

Økonomi var for de fleste et viktig utgangspunkt for å starte opp en ekstra næring til på gården. Noen erfaringer innen økonomi gjorde respondentene seg. De erfarte at det var vanskelig å prise seg. ”...*folk betaler lett 300 kr for at barn skal komme inn på en fornøylespark, men åpen gård skal de ikke betale mer enn 50 kr for*”.-Ida tidligere grønt reiseliv, nå grønn omsorg.

”I begynnelsen tok jeg 50 kr per unge, men da barnehagen tok med seg 4 unger en hel dag og jeg tjente 200 kr på dette så jeg meg nødt til å ta meg bedre betalt. Det er slik en lærer”. -Mona kombinerer grønt reiseliv og grønn omsorg

Disse respondentene kunne konkluderte med at norske besøkende hadde høye krav til hvordan det skal være og de ville ikke betale mye for å komme inn. For Ida betydde dette slutten på grønt reiseliv. *”...vi kuttet heller ut ting for at en skulle kunne gjennomføre alt på en god måte”.*

Ikke alle respondentene kunne leve av den inntekten de hadde fra gården kombinert med reiseliv eller grønn omsorg. To av dem var i oppstartsfasen og brukte derfor mye penger på investeringer. Ida hadde søkt og fått midler fra Ekstrastiftelsen via Hest og Helse. Dette gav muligheten for å kunne gå inn i et prøveprosjekt med et rehabiliteringssenter, som forhåpentligvis ville føre til et videre samarbeid.

Kun tre av syv respondenter hadde bærekraftig økonomi (ikke inkludert respondenten med midler fra Ekstrastiftelsen). Flere svarte at bedriften var bærekraftig når de slo sammen grønn omsorg eller grønt reiseliv med landbruksdriften på gården.

De som drev kombinasjonen av grønt reiseliv og grønn omsorg skal stå frem som turistverter og omsorgsarbeidere i tillegg til å være bønder, som i seg selv er kjent for å være et krevende yrke.

Ved spørsmålet om det var viktig at bedriften var økonomisk bærekraftig fikk jeg disse svarene:

”Det er viktigere at mine egne unger får en fin oppvekst, enn at de første årene er bærekraftig.” - Astrid driver av grønn omsorg

”Det er en forutsetning fordi vi lever av det. Viktig at den er økologisk bærekraftig også”. -Cato driver gårdsturisme, tidligere grønn omsorg.

”Ja faktisk, men på grunn av midlene som jeg har fått.” - Ida kombinert grønt reiseliv og grønn omsorg

”Det er motivasjonen, at det er liv laga”. -Hanne grønn omsorg, tidligere grønt reiseliv

”Det er veldig viktig, vi trenger begge en inntekt”- Kjetil grønt reiseliv kombinert med grønn omsorg

4.2.2.4 Markedsføring

Ingen av respondentene hadde foretatt noen form for markedsundersøkelser. En måtte skrive noe om det i en søknad til Innovasjon Norge, men dette var ikke av betydning. Flere hadde som nevnt sett et potensiale for å starte med grønn omsorg og på denne måten sluppet noen form for markedsføring. De som drev innen reiseliv markedsførte seg via turist og destinasjonskontorer. I tillegg ble sosiale medier nevnt som en viktig kanal for både markedsføring og informasjon til ”folket”. Mona kunne tilføre at *”...fordelen med denne kanalen var at bilder fra stedet ble delt og dermed fikk de ”gratis reklame”*. ”Folkemunne” ble nevnt som den beste markedsføringen. Alle respondentene hadde også aktive hjemmesider med informasjon om gården og driften.

4.2.3 Hvorfor ikke kombinere grønt reiseliv og grønn omsorg?

Astrid skilte seg fra de andre ved at hun ikke ville prøve å kombinere grønn omsorg med grønt reiseliv, *”...jeg synes det blir for hardt for dyrene, der er for stor belastning med besøksgård”*. Det kan tilføyes at denne respondenten var en av to som hadde utdanning innen agronomi.

Delpproblemstilling 2:

4.3 Hvordan kombinere grønt reiseliv og grønn omsorg?

Alle respondentene hadde en erfaring eller en forklaring på hvorfor, eller hvorfor de ikke kombinerte grønt reiseliv og grønn omsorg. Til spørsmålet om hvordan kombinere disse næringene svarte respondentene ut fra sine erfaringer.

”Barna og ungdommene som er her gjennom Inn på tunet er med på alle aktivitetene som skjer på gården. De får stikke seg frem, eller holde seg i bakgrunnen etter hva de ønsker og hvilket behov de har”-Kjetil kombinerer grønt reiseliv og grønn omsorg

Respondenten kunne tilføre at de ikke bruker Inn på tunet som en profilering mot reiselivet, men reiselivet som en ekstra aktivitet mot Inn på tunet. Med dette forklarte han at reiselivet gav barna andre aktiviteter som de vokste mye på. Blant annet at de kunne snakke med de utenlandske turistene og være med i gårdsbutikken. Respondenten var tydelig stolt over å kunne kombinere disse næringene og fortalte det gjerne til turistene ved anledninger.

På nettsiden deres profilerte de seg ikke som en grønn omsorgsbedrift, dette forklarte de med at de ikke hadde bruk for det. De var kjent i markedet og hadde mange kontakter allerede. Disse hadde lang erfaring innenfor kombinasjonen.

En respondent med god erfaring innen grønt reiseliv kunne fortelle at hun kun hadde erfaring med grønn omsorg fra det siste året. Etterspørselen hadde vært stor for denne type arbeid, men hun tenkte at de ikke kunne tilby de riktige rammene for grønn omsorg på gården hennes, fordi det var travelt og ustrukturert arbeidsdag. Likevel takket hun ja til en 14 år gammel gutt som hadde noen psykiske vansker og slet noe sosialt. Etter at han hadde vært der en uke ble hun overrasket over hvor godt han fungerte på besøksgården. Gutten fant fort sin plass med å leie hesten som ble brukt til barneriding. Han fikk arbeidsjakke med logo som representerte gården og fikk et ansvar som han før ikke hadde hatt. På denne måten vokse gutten mye ved at han mestret arbeidsoppgavene.

Respondenten etter denne erfaringen fått øynene opp for grønn omsorg. Derfor har de allerede gjort avtale med en ungdom som sitter inne til avrusing.

”En ekstra hånd kommer alltid godt med på en besøksgård” –Mona, driver grønn omsorg og grønt reiseliv

Hun la ikke skjul på at de gjorde en god jobb for driften av gården, men at det at det først og fremst var for ungdommene sin del.

En respondent kombinerte ikke grønt reiseliv og grønn omsorg lenger på grunn av familiesituasjonen og manglende støtte fra Innovasjon Norge. Hun hadde et sterkt ønske om å få til denne kombinasjonen som hun mente var en strategisk kombinasjon.

”Det er ypperlig å kunne kombinere grønn omsorg ved at ungdommer som sliter i skolen. De kan være med å sanke bær, lage ulike produkter som vi sammen kan selge på bondens marked som et grønt reiseliv bidrag. Dette vokser ungdommer mye på” - Beatrice driver grønn omsorg, tidligere grønt reiseliv

Hun ønsket også å gjenoppta driften av utleiehyttene for turister. Her ville hun bruke grønn omsorgs brukere til å gjøre i stand hyttene før og etter helgene hvor de ble utleid. Hun påpekte at dette var en fin jobb, spesielt for voksne som trengte arbeidstrening.

En respondent med tidligere erfaringer innen grønt reiseliv og grønn omsorg kunne forklare at de kombinerte alt. Både reiseliv, landbruk og grønn omsorg. Spesielt var det gunstig å kombinere grønn omsorg med landbruk. Brukerne var med å serverte turister mat, leie hester som turistene rei og vedlikeholde husene som turistene bodde i. Respondenten selv poengterte at de drev i for liten skala til at det hadde noen hensikt. Det var kun noen få uker i året dette var mulig å kombinere slik som de drev det. Disse hadde nå avsluttet grønn omsorg-driften på grunn av satsing på isproduksjon og drift avgårdsbutikk.

Delproblemstilling 3:

4.4 Hvilken rolle spiller dyrene i den driftsformen de har?

Ønske om å jobbe med dyr i intervensjon med mennesker var et viktig mål og en stor motivasjon for alle av intervjuobjektene. Ved spørsmål om viktigheten ved å ha dyr på gården kom disse svarene:

- ”Om jeg lager en skala fra 1-10, er det det 10. Dyrene tar kontakt med folk og det gjør det til en levende gård” - Kjetil kombinerer grønt reiseliv og grønn omsorg

- ”Det er viktig. Det er for mange stor mestring i å plukke et varmt egg fra høna eller å klappe en kanin” - Beatrice grønn omsorg tidligere kombinert med grønt reiseliv

*- ”Det er dyra som skaper stedet. Alle dyra er gode venner og går løse på tunet. Hønene sitter på hesten og katten koser med lammene. Dette gjør stedet ekstra moro”
- Mona driver av gårdsturisme kombinert med grønn omsorg*

- ”Vi ser effekten dyrene har på barna” - Astrid driver av grønn omsorg

- ”Vi ser verdier i dyreassisterte intervensjoner. En får god kontakt med dyrene, noe gjestene liker godt også” - Cato driver av gårdsturisme, tidligere kombinert med grønn omsorg

- ”Dyrene skaper rutine i hverdagen, noe mange av brukerne trenger. Vi har faste aktiviteter med dyrene hver dag, før vi kan starte på andre oppgaver” - Astrid driver grønn omsorg

4.4.1 Dyr i grønn omsorg og reiseliv

For å ta frem en annen side av kombinasjonen med grønt reiseliv og grønn omsorg vil jeg utbrodere erfaringen en respondent hadde med den 14 år gammel gutten på avlastning. Det var tydelig at gutten vokste mye på å få være sammen med dyrene. I starten var det sauene som var interessante, etter hvert ble det hesten som ble en stor mestring og glede for gutten. Det å kunne håndtere et så stort dyr var for han en ny opplevelse, i tillegg var det andre barn som satt på hesten noe som gjorde han ekstra viktig. Gutten brukte mye tid på å pleie forholdet sitt til dette dyret og de ble veldig gode venner. Nå ”jobber” gutten med å leie hesten i ferier og flere helger i måneden, noe han vokser mye på.

Andre respondenter hadde eksempler på hvordan dyre-intervensjoner gikk for seg i sin drift av grønn omsorg.

”Marsvin er et viktig dyr for både barn og voksne”- Beatrice driver av grønn omsorg, tidligere grønt reiseliv.

Denne erfaringen hadde hun fra Inn på tunet. Marsvin dro hun frem som et fint dyr til bruk i grønn omsorg da det er lite og en må håndtere det forsiktig. I tillegg gir det en del lyd, som kan gjøre intervensjonen mer interessant for barn spesielt. Videre kunne hun fortelle at marsvin hadde en stor betydning for den driften hun hadde.

5 Diskusjon

I denne masteroppgaven har jeg intervjuet syv objekter med erfaringer innenfor kombinasjonen grønt reiseliv og grønn omsorg. For å belyse problemstillingen vil jeg her diskutere rundt delproblemstillingene.

Delproblemstilling 1

5.1 Hvorfor kombinere grønt reiseliv og grønn omsorg?

5.1.1 Motivasjonsfaktorer

Mange av motivene og motivasjonene bak oppstart henger sammen med at respondentene ønsker å bo der de bor. Grunner til at de ønsker å bo akkurat på dette stedet var for de fem norske på grunn av at de hadde røtter til gården. Ønsket var å ta over gården, bruke de ressursene som fantes og leve av de. Kjetil beskriver sine motivasjonsfaktorer: *”...vi tok over gården og så etter muligheter til å være heltidsansatt der”*

Resultatene til Jervell (2011) viste at valget å ta over en gård ikke var en motivasjon alene til å starte entreprenør aktivitet. Forskjellene kan komme av at de har ulike ønsker som utgangspunkt for å ta over gården. Grunnene til dette kan henge sammen med ??

Cato og Beatrice var arbeids-innvandrere og på utkikk etter et gårdsbruk hvor de kunne få realisert sine drømmer. Cato *”...ville kjøpe gård, og ha produksjon av sau, sauemelk og saueost, med det var altfor dyrt å kjøpe gård i Nederland”*

Det er ikke tilfeldig at to av syv respondenter er fra Nederland. Tall fra SSB (Høydah 2013) viser at 35 prosent av nederlenderne i Norge bor utenfor byer og tettsteder. Nederlendere er den største gruppen av innvandrere i syv av de mer landlige kommunene. Fire av disse kommunene er blant de minst sentrale. Litauere, tyskere, estlendere og latviere er den andre gruppen av innvandrere som bor mer spredt enn befolkningen som helhet. Disse har kommet hovedsakelig for å arbeide.

Beatrice ønsket å starte med Inn på tunet da hun flyttet til Norge. Dette viste seg å være vanskelig ”... på grunn av språkbarriere kunne vi ikke starte med det”. I stedet tok hun opp driften med gårdsbutikk og overnatting som hadde lagt nede i to år. Siden hun flyttet hit i 2004 har hun utviklet et godt nettverk både innenfor Inn på tunet, Hanen og økologisk landbruk. Disse respondentene er ressurspersoner for bygda, Beatrice er eksempel på dette, hun er både prosjektleder i Hanen og styremedlem i Inn på tunet, i lokalområde.

Distriktsnorge trenger ressurssterke personer da de fortsatt sliter med sterk fraflytting og nedleggelse av gårdsbruk. Tall fra SSB (Rognstad) kunne stadfeste;

”Antall gårdsbruk ble redusert med nesten sju bruk hver dag mellom 1999 og 2008”

Norge kan tilby noe de ikke har i sitt hjemland. Nederland er overbefolket, og jordbruket er svært intensivt, noe som gjør det vanskelig å finne et lite småbruk som de kan drive småskala produksjon.

”Nederlendere søker utfordringer, muligheter, lykke og eventyr i Norge” (Boyesen 2011).

Cato og Beatrice ville begge ”...bytte jobb, ha en annen livsstil og leve ut drømmen”. Disse to gjorde nettopp dette. Fra nettsiden til Beatrice kommer det frem at hun er profesjonell frisør og fikk en prestisjetung pris i 1992. I tillegg drev hun et velværestudio med seks ansatte før hun flyttet til Norge. Cato var initiativtaker til å flytte til Norge, kona Katrine delte også målene, men hadde ikke så sterke mål som han. De etterlot seg tre barn og familie i Nederland, et av barna ble med til Norge. De kom til en liten Vestlandsbygd, med både kunnskaper innen økologisk landbruk og Inn på tunet. De startet gårdsdrift, og året etter var gårdsbutikk og utleie av turisthytter et fakta. Cato og Katrine ville fortsette med Inn på tunet med norske brukere etter dårlige erfaringer med brukere fra Nederland. Lite aktivitet innen grønn omsorg i kommunen gjør at de får ikke tilslag på brukere.

Det er ikke lett å vite hva en skal gjøre med et gårdsbruk som gir lite inntekter. De fleste småbruk er en større utgiftspost enn en inntekt. Ekrene (2008) fant ut i sin masteroppgave, at det å eie en gård uten inntekt er for mange en belastning. Videre viser Lunnan et al. (2006) at de fant en tendens til at flere bønder begynte med tilleggsnæring knyttet opp til gårdens ressurser, både for å bli boende og for å supplere gårdens inntekt, samtidig som livstil er et viktig motiv for mange.

Hver av respondentene så på sin gård og ressursene de hadde tilgjengelig. Hvilke muligheter som finnes er opp til hvor langt en vil strekke seg. Selge gården er også en mulighet. Men det er nok ikke den letteste avgjørelsen for hver og en. Hanne beskriver sitt forhold til gården:

”Gården har vært lenge i slekta, jeg er 11 generasjon på gården. Det føles ikke som en plikt å ta over, men et ansvar”

Alle respondentene har gårder som går inn under kategorien småbruk som gir lite muligheter for inntekt som de kan livnære seg av. Lignende observasjoner gjorde også Jervell (2011). *”...den økonomiske avkastningen fra tradisjonelt landbruk ikke er nok for å beholde gården og forsørge familien”*. Dette har gjort at respondentene har sett på sine ressurser og muligheter for tilleggsnæringer utover det tradisjonelle landbruket. For å overleve konkurransen i markedet må de velge et produkt som de videreforedler på gården. Det er viktig for småskala bedrifter å tjene mer på hvert enkelt produkt derfor er kvalitet viktigere enn kvantitet.

Et ønske om å leve av gården var også en sterk motivasjon for flere av respondentene. Dette poengterer Kjetil: *”... vi tok over gården, og så etter muligheter til å være heltidsansatt på gården”*. Hanne delte også disse ønskene: *”...vi ville klare oss med å bruke gården og videreføre det grunnlaget som mor og far hadde laget”*.

5.1.2 Hvorfor velge grønt reiseliv?

”Ville bli bonde og ha mer frihet” -Cato driver grønt reiseliv, tidligere grønn omsorg

Mona *”... ville starte besøksgård fordi det var spennende å kombinere dyr og barn”*.

Respondentene som valgte grønt reiseliv gjorde dette fordi de så mulighetene for være selvstendig i en jobb de likte godt. Mona og mannen *”... vi ville skape vårt eget, og utfylle hverandre!”* Ut av dette kunne de tjene penger på å åpne opp gården for besøkende.

Hovedmotivasjonen for oppstart av gårdsturisme var ønsket å bli boende og dermed måtte de skaffe seg inntekt. De vurderte mulighetene og reiseliv fremstod som en mulighet.

Nederlenderne Cato og Beatrice flyttet fra hjemlandet for så å starte gårdsturisme i Norge. Fordelene deres er at de har et kundegrunnlag i Nederland og at disse kommer til Norge for å

benytter seg av tilbudene deres. Nederlendere er en av de største turistgruppene som kommer til Norge, her har Cato og Beatrice en fordel i å kunne språket for å ta imot disse gjestene.

Alle respondentene hadde også utsalg av lokalprodusert mat enten fra egen gård eller fra nærområdet.

”Mat med lokal identitet kommuniserer lokal mat- kultur, historie, design mv. med utgangspunkt i lokal råvarekvalitet og lokal tilvirkning”(LMD 2011).

Både Kjetil og Cato driver nisjeproduksjon, som lenge har vært populært i Norge. De har fått priser og mye positiv oppmerksomhet for sine råvarer, noe som har en stor påvirkning for videre utvikling og satsing. I tillegg driver de begge økologisk, noe som passer godt med stortingsmeldingens ønske *”...matproduksjonen skal være bærekraftig og miljøvennlig. Økologisk produksjon har en naturlig plass i Norge, både i et miljøperspektiv og for å sikre mangfold til forbrukeren”* (LMD 2011). Disse respondentene lykkes med det de gjør, det gir en mestringsfølelse og ønske om å fortsette.

5.1.3 Hvorfor velge grønn omsorg?

”Mine hjertebarn er de som ikke blir sett og hørt, disse ønsker jeg å jobbe med!”

Beatrice hadde sterke ønsker om å utvikle tilbudet sitt mot grupper med diagnoser som Alzheimers, demens, ADHD og ressurssvake barn. Dette var så viktig for henne at hun forlot alt hun hadde opparbeidet seg i Nederland og kom til Norge, for å tilby Inn på tunet.

Kjetil så et behov for grønn omsorg i området. Gården hadde tidligere blitt brukt til dette formålet, og de hadde et ønske om å starte noe de kunne leve av på egen gård. De hadde selv fem barn, og så at de hadde de personlighetene som trengtes for å kunne drive med grønn omsorg. Astrid jobbet som miljøterapeut på en ungdomsskole opplevde barn og unge som slet på skolen. Hun synes *”...det virket spennende å jobbe med ungdommer og dyr”*. Tidspunktet passet bra da hun skulle bygge seg gård, den ble tilrettelagt for grønn omsorg, noe som gjorde det mulig for henne å tilby aktiviteter for barn og unge.

”...det er så givende å jobbe med mennesker ” sier Ida som driver terapiriding for fysisk syke. Flere nevnte at gleden de fikk tilbake fra brukerne betydde mye for videre arbeid. Ifølge de

respondentene som drev denne virksomheten var behovet stort og de kunne fått mange flere brukere dersom kapasiteten var der. Astrid og Hanne var derimot klare på at de ikke ønsket å øke størrelsen på driften. ”...*jeg vil ikke miste kontakten med brukerne*” var et argument. En annen grunn kan være usikkerhet i markedet, og at en ikke vil binde seg opp til ansettelseskontrakter som medfører en større risiko for bedriften. Dette beskriver også Ljunggren (2008), ved å ansette noen kan det for enkelte entreprenører anses som et hinder for uavhengigheten. Nettopp uavhengighet og frihet var for mange en motivasjon for i det hele å starte en bedrift. Resultatene i oppgaven kan vise til at dette også var tilfelle. Kjetil var den eneste respondenten som hadde faste ansatte og dette var familiemedlemmer, noe som er forekommer ofte på gårder (Jervell 2011). De andre benyttet seg av innleid arbeidskraft på timebasis. Disse jobbet hovedsakelig med produksjon og salg. Respondentene Cato og Mona benyttet seg av ”gratis” arbeidere som jobbet for kost og losji. ”...*de er ikke så opptatt av penger, mer av livsstilen*” siterer Mona. Å benytte seg av ulønna, frivillig hjelp kan også skyldes at en ikke ønsker å binde seg opp og øke risikoen for bedriften. Å ansette noen fast vil øke de faste utgiftene og dette representerer en økonomisk risiko dersom omsetningen går ned (Ljunggren 2008).

5.1.4 Hvorfor kombinere?

I dette delkapittelet vil fordelene og ulempene med kombinasjonen av grønt reiseliv og grønn omsorg belyses.

For de tre som fortsatt kombinerer grønt reiseliv og grønn omsorg, er de enige om at det er en fin kombinasjon. Kjetil som har lengst erfaring innenfor denne kombinasjonen svarte at det var ”...*to naturlige prosjekter som de måtte finne en balansegang på*”. Mona gjorde seg erfaringer etter å hatt en gutt på avlastning ”...*det gjør en forskjell for alle tre partene! For gutten, for foreldrene og for oss som får ekstra hjelp på gården*”.

Seks av syv respondenter har erfaringer innenfor grønt reiseliv og grønn omsorg. Astrid som ikke hadde kombinert drift har sine grunner: ”...*ønsker ikke turister, det er for hardt for dyrene*”.

De som drev med grønn omsorg kom alle med argumenter om at dette var et givende arbeid. Selv om det til tider var veldig krevende, var det mest av alt givende. Dette er en motivasjonsfaktor som kanskje overgår de fleste andre. Det å kunne bety noe for andre er et av grunnprinsippene i mennesket.

Fra et intervju på P1(NRK 2014) kom det frem suksessfaktorer fra en gård med kombinasjonen grønn omsorg og grønt reiseliv.

”Vi har funnet en balansegang mellom grønn omsorg og grønt reiseliv som fungerer bra”. -Robert Berentsen driver av Sætre gård

Sætre gård ligger idyllisk til utenfor Bergen. De driver Inn på tunet med brukere fra barne- og ungdomskolen, terapiriding for funksjonshemmede i samarbeid med fysioterapeuter.

Søndagene var gården åpen for besøkende. Da strømmet det til med barn og voksne som ville se og klappe dyrene. De hadde valgt dyreraser som egnet seg ekstra godt til denne driften, noe de selv var veldig fornøyd med.

Mehmetoglu (2007) viser til fordeler med gårdsturisme er å øke inntjeningen på gården, utnytte ledig arbeidskraft og ledig boligmasse, ha interesse av kontakt med folk og politisk oppfordring.

Flere av disse fordelene har blitt vektlagt av respondentene, da med hovedfokus på å øke inntjeningen på gården ved oppstart av gårdsturisme, gårdsutsalg og produksjon av produkter til videresalg. Utnytte ledig arbeidskraft nevnes som en motivasjon til å starte opp gårdsturisme og grønn omsorg. Et ønske om å jobbe på gården og utnytte de ressursene som finnes.

Utfordringene med gårdsturisme er ifølge Sharpley og Vass (2006) investering, markedsføring, totalprodukt og kvalitet.

Disse utfordringene var også kjente for respondentene, og alle ble nevnt i ulike settinger

Begge de to respondentene Ida og Astrid som var nyetablerte måtte gjøre investeringer. Flere av de etablerte respondentene måtte også gjøre større investeringer for å utvikle seg med markedet. Dette tok både tid og penger, noe som var en mangelvare. *”...vi bygger en grindløse som skal hjelpe oss når været er dårlig og på sommeren når det er mange folk... dette tar sin tid når bedriften ikke er bærekraftig”* refererte Mona som drev med grønt reiseliv og grønn omsorg . Å få økonomisk tilskudd kunne også være en vanskelig barriere for respondentene, *”..det blir for mye byråkrati som stopper en fra å utvikle dette”*. -Beatrice driver grønn omsorg.

Markedsføring blir nevnt som en annen utfordring innen gårdsturisme. Av de syv respondentene som drev denne virksomheten var det kun Kjetil som hadde foretatt en markedsundersøkelse via søknad til Innovasjon Norge. Likevel mente han at den ikke var gjeldene *”...det blir ikke riktig når priser og antall besøkende ikke stemmer med virkeligheten”*. Hovedvekten av den markedsføringen som ble drevet i dag var via direktekontakt med kunder, destinasjonsselskap, turistbyråer, sosiale media og via *”folkemunne”*. De to sistnevnte ble påpekt å fungere som de beste markedsføringene for gårdsturisme.

Respondentene synes det var viktig å se på totalprodukt og kvalitet i form av opplevelsen til det produktet de solgte. Her var det flere som tenkte som Pine og Gilmore (1999) at opplevelser må kobles til de tradisjonelle produktene og tjenesten for å bli interessante i markedet. Ida som drev terapiriding var opptatt av kvalitet, *”...jeg vil ha et godt produkt før jeg utvikler flere produkter”*.

”Vi ønsker kvalitet, ikke noe jalla...” sier Mona, videre ønsker hun å gi en *”... en opplevelse på en besøksgård utenom det vanlige, føre tradisjoner videre og la folk få intervensjoner med dyr”*. Gården til kunstneren Mona er på ingen måte tradisjonell. Hun har tenkt utradisjonelt for å få ekstra oppmerksomhet. *”...jeg måtte finne min egen måte å få turister på, fargene skal gjenspeile hva jeg driver med, jeg må derfor lage det annerledes”*. Selv om gården ikke var tradisjonell, tilbyr hun lokal tradisjonell mat, noe som gjenspeiler definisjonen til grønt reiseliv (IN 2011) *”...reiselivsproduktet bygger på lokal kultur og tradisjoner”*.

En utfordring for Mona var at hun alene tilbydde noe til turister i kommunen. Det er ikke et reiselivsprodukt slik som Kamfjord (2001) definerer det:

”Det helhetlige reiselivsproduktet er et samlet tilbud av varer, tjenester og frie goder som tilfredsstiller de reisendes behov i forbindelse med midlertidige opphold utenfor hjemstedet”

Det *”helhetlige reiselivsprodukt”* var fraværende i området. Videre kunne hun forklare at *”...ingen er villige til å satse. Her skulle vært overnatting, sykkel og kajakkutleie slik at folk kunne blitt mer enn en dag. Ting skulle vært satt i system. På denne måten kunne en markedsført seg som en familiedestinasjon”*. Hun vurderte nå å sette i gang med disse tilbudene selv.

Som vi ser er motivasjonene for å drive med både grønn omsorg og grønt reiseliv både økonomisk og idealistisk begrunnet. Alle respondentene er interessert i å kunne ha nok inntekter med bedriften til å jobbe fulltid med dette. De har pågangsmot, mye energi og mye idealisme. Dette vises når de sier at ”det gir mye tilbake”. Mange opplever et behov for tjenester for barn og unge og ønsker å være denne tjenesten. De ser at reiselivsnæringen er etterspurt og at det er muligheter for å utnytte dette. Utfordringene med å kombinere disse næringene vil være at en må jobbe både ukedager, helger og ferier og dermed aldri gi seg selv tid til å ha andre fritidssysler eller generelt et privatliv.

5.1.5 Grønn omsorg

Fordeler innen grønn omsorg blir nevnt i Haugan et al. (2006) som å: dekke et stort behov i samfunnet, være en ”vinn-vinn” –effekt, økt trivsel, utnytte tilgjengelige ressurser og sikre en økt inntekt for bonden.

De respondentene som drev kombinasjonen av grønn omsorg og grønt reiseliv nevnte at de hadde mange ”vinn-vinn”-effekter ut av å ha brukere som jobbet på gården og ut mot gårdsturisme. Mona med 14 åringen på avlastning illustrer denne effekten:

”Han er en hjelp for besøksgården ved at han leier ridehesten, samtidig opplever han stor mestring, noe som er viktig for han, familien og respondentene”.

Økt trivsel og mestring hos brukere av grønn omsorg blir ofte gjentatt. Kjetil nevner her *”...ungdommer som ellers ikke føler noe mestring i hverdagen kan via arbeid med dyr få økt trivsel”*. Beatrice har erfaring med at: *”... mestring kan for mange være å få plukke et varmt egg eller å klappe en kanin”*.

Utnytte tilgjengelige ressurser og øke inntekten ble nevnt som en motivasjon til å starte opp en tilleggsnæring på gården. Dette temaet er også berørt under fordeler innen gårdsturisme.

Haubenhofer et al. (2010) viser også at:

”En gård med grønn omsorg kan både fokusere på husdyr og jordbruksproduksjon, og samtidig selge disse produktene det gir. Dette øker inntekten til bonden samtidig som det gir aktiviteter til brukerne”.

Beatrice forklarer at denne måten å koble reiseliv med grønn omsorg er noe hun gjerne ønsker å gjøre med sine brukere. ”...skolebarna kan selge syltetøy på marked, som de har plukket og laget selv. Dette vil gi barna økt mestring og motivasjon”.

Utfordringer innen grønn omsorg blir nevnt som faglig kompetanse og lønn til bonden, kvalitet på tilbudet og stramme kommunebudsjetter. I tillegg er kvalitetssikringssystemer og gode kontrakter som samsvarer med kjøperens ønske og tilbyderens tilbud viktig (Berget & Braastad 2008).

Faglig kompetanse er svært mangelfullt hos respondentene. Av det som kom frem fra intervjuene var det kun Astrid og Katrine (kona til Cato) som hadde kompetanse innen grønn omsorg, Cato og Katrine tilbyr ikke disse tjenestene i dag. Det kan legges til at intervjuguiden ikke spurte direkte om dette, men det kom frem fra de fleste intervjuer eller respondentens hjemmesider hvilken kvalifikasjon de hadde. Lønn ble heller ikke etterspurt i intervjuet og er derfor vanskelig å besvare.

Kvalitet på tilbudet og stramme kommunebudsjetter var noe som flere nevnte som en utfordring. Hanne ”...vil sikre seg et kvalitetsprodukt før jeg skal selge noe”. Cato hadde tilbudet klart, men kommunen ønsket ikke å benytte seg av dette tilbudet.

For de som allerede hadde et tilbud innen grønn omsorg var forhandling av kontrakter noe som de brukte mye tid på. ”... jeg tar jobben med å utarbeide gode avtaler for avlastningen, noe som er en viktig del av arbeidet”. Kontraktens lengde varierer fra bruker til bruker avhengig av hvilke historie de bærer på og hvor stor belastning de hadde på andre brukere. Astrid kunne fortelle at hun ” ... har intensjonsavtaler med to barneskoler og en ungdomsskole som jeg tidligere hadde jobbet på”. Det var ikke noe problem å få nye barn til å benytte seg av tilbudet. Mange ønsket å komme til gården, i stedet for å være på skolen.

5.1.6 Utvikling av bedriften

Det forekom delte meninger blant respondentene angående å utvikle bedriften. ” ... vi har heller kutta ut aktiviteter for å kunne få gjennomføre alt på en god måte”-Hanne grønn omsorg.

Ida som drev terapiriding hadde klare mål for fremtiden:

”Vi ønsker å bli større og at det kan bli en fast jobb, ikke med bare kortsiktige avtaler. Vi vil være en del av rehabiliteringssenteret sin portefølje”.

Utgangspunktet for om de ønsket en utvikling eller ikke hadde med interesse og ressurser å gjøre. Kjetil ønsket han kunne tatt imot flere Inn på tunet brukere, men på grunn av satsing innen grønt reiseliv, ble det vanskelig.

En ting var de alle enige om, bedriften skulle ikke selges. Astrid svarte som de fleste andre;”...*bedriften skal være innen familien*”. Cato hadde den samme intensjonen:”... *jeg ønsker å bygge opp noe som mine barn kan ta over*”.

Cato og Kjetil er to respondenter som satser innenfor nisjeproduksjon. De har allerede klart å bli kjent for sine produkter og har et stort nettverk rundt seg. Kjetil selger osteprodukter til Hurtigruten og Cato leverer iskrem rundt i landet til små delikatesseforretninger. Personer som dem vil ifølge stortingsmeldingen ”Velkommen til bords” (LMD 2011) kunne få det bedre i fremtiden ved at ”...*det må legges til rette for å utvikle flere regionale innovasjonssystemer på matområdet, med utgangspunkt i klynger og nettverk*”. Denne form for arbeid gjør det mye lettere for ny oppstartede å komme på markedet.

5.1.7 Hvorfor ikke kombinere

Fire av de syv respondentene tenker at det holder å konsentrere seg om en av disse næringene slik som situasjonen er nå. Årsaken til at denne kombinasjonen viste seg å være vanskelig, bunnet i ulike faktorer;

- lite egnet familiesituasjon, der småbarn kom frem som en viktig grunn.
- dårlige avtaler med kommunen og organer, kun kortsiktige avtaler og dårlig betaling.
- dårlige erfaringer med grønn omsorg, enkelttilfeller som gjør en mer varsom.
- dårlige erfaringer med grønt reiseliv, mye arbeid og lite inntekt
- mer satsing på en av næringene, fordi de følte at det passet bedre
- lite økonomisk fortjeneste (ikke økonomisk gunstig)
- for stor belastning på dyrene

Disse faktorene påvirket respondentene til å ta avgjørelser, enten å avvike en av næringene eller endre på tilbudet slik at det var mulig å gjennomføre kombinasjonen. Videre kommer det

frem hvilke elementer som kan være avgjørende for mulighetene til og klare kombinasjonen av grønt reiseliv og grønn omsorg.

5.1.8 Personlige forutsetninger

Andre faktorer som ikke kommer direkte frem fra intervjuene, men som også spiller inn er: personlige egenskaper, kompetanse og evnen til å se sitt ressursgrunnlag. Personlige egenskaper spiller en stor rolle når det kommer til gårdsturisme og grønn omsorg. Innen gårdsturisme vil en automatisk bli en turistvert. For noen vil det være helt naturlig, for andre kan dette være en stor utfordring. Er en hjelpsom og positiv av natur, vil denne oppgaven være lettere enn om en må ”spille” en god vert. I Solbakken et al. (1994) veiledningshefte for utvikling av turisme i landbruket, kommer det frem at vertskapsrollen er det viktigste produktet. De poengterer det på denne måten:

”Det er bedre med et godt vertskap og et noe dårligere ressursgrunnlag, enn et dårlig vertskap med et godt ressursgrunnlag”.

Solbakken et al. (1994) viser til mange egenskaper som en turistvert bør ha for å kunne møte gjestene. Da er det egenskaper som; å ta kontakt med gjesten, dekke dens behov samt å være gjestfri, imøtekommende, vise åpenhet og omsorg og være interessert i gjestene. Dette krever en mye av en person som skal være bonden, vertskapet og pedagogen. Er dette en av årsakene til at mange slutter med gårdsturisme?

SSB sine tall viser at det har blitt færre bedrifter (SSB 2013) som tilbyr denne form for reiseliv, samtidig har vertskap med de egenskapene etter Solbakken et al. (1994) lykkes, overlevd og blitt større.

Respondentene erfarte også at gårdsturister har blitt mer krevende. Dette stemmer med Blekesaune et al. (2012) sin observasjon som viser at det har blitt flere gårdsturister men færre besøksgårder. Sannsynligheten for at det er en sammenheng mellom en mer krevende gårdsturist og at det er blitt færre besøksgårder er derfor stor.

5.1.9 Kompetanse

Kompetanse innen grønn omsorg er mye omtalt innen Inn på tunet. De jobber hardt for å øke kompetansen til sine tilbydere. Inn på tunet i regi av Matmerk tilbyr en rekke kurs og kompetanseheving for sine tilbydere. Dette fordi de ser at det er viktig for at tilbudene skal være så gode som mulig (Kogstad et al. 2013; KRD & LMD 2012).

Inn på tunet har et stort nettverk og er under tett oppfølging av Matmerk. Tilbydere må være sertifisert for å kunne selge tjenester. Det er opparbeidet en rekke samvirker som jobber under Inn på tunet. Disse er betalt av bøndene og er et ledd mellom bonden og kommunen. Nord-Trøndelag s.a tilbyr tjenester innen skole og oppvekst, avlastning, arbeidstrening, helse og omsorg. Denne organisasjonen hjelper bønder med å sette i gang tilbudet, har kontakten med kommunen og hjelper til å lage gode kontrakter mellom tilbyder og kjøpere. Denne tjenesten har vært suksessfull da dette fylket ligger på toppen innen antall Inn på tunet tilbydere i Norge (Zeiner 2014). Det interessante med denne tjenesten er at de også tilbyr gårdsopplevelser. På denne måten vil en gård som tilbyr dette være en kombinasjonsbedrift for grønn omsorg og grønt reiseliv.

Grønt reiseliv har ingen andre sertifiseringer enn *Økotursime*, som ikke omfatter denne typen bedrifter. Innovasjon Norge har laget et utviklingsprogram (2011) som skal: ”... støtte opp under kompetansetilbud som er tilpasset det grønne reiselivet, bl.a. forretningsutvikling, markedskunnskap, vertskapsrolle, distribusjon og internasjonalisering. Dette kan være både kurs og kompetanse- programmer rettet mot næringen”. Grønt reiseliv har sett fordelene ved at kompetansen blir hevet blant turistvertene. Konkurransen er hard og det vil være den med best kompetanse og egnethet som vinner i lengden.

Hanen kan også tilby kursutvikling og kompetanseheving for sine medlemmer, de bidrar også til et nettverk innen gårdsturisme. Innen reiselivet er konkurransen hard, og det er gjestetallet som bestemmer om det er levedyktig eller ikke. I og med at nordmenn går for å være kresne, øker dette kvaliteten på tjenestene.

5.1.10 Ressursgrunnlag

Ressursgrunnlaget en gård har er viktig, men ikke så viktig som vertskapet (Solbakken et al. 1994). For å finne ut hvilke ressurser en har og hvordan en kan utnytte disse på en best mulig måte er det viktig å kunne se gården utenfra. Dette tror jeg krever noe trening, da en lett ser seg blind på sitt eget. Andre som ser gården vil se det med nye øyne og derfor observere ressurser en ikke en visste om. Eventuelt kan en gjennomføre RBV-tester (Resource based view) som vil gi en indikasjon på hvilke ressurser en har tilgjengelig (Storey & Greene 2010).

De som klarer å kombinere grønn omsorg og grønt reiseliv må ha den rette personligheten og kompetansen for å lykkes. Personligheten er også en ressurs, og regnes med i totalinntrykket av virksomheten. Bedriftene som klarer kombinasjonen av to næringer har også klart å utnytte sitt ressursgrunnlag på gården maksimalt.

5.1.11 Arbeidsfordeling

Av de syv entreprenørene som her ble intervjuet var det fem kvinner og to menn som var daglige ledere i driften og hadde hovedansvaret. Det var disse som var initiativtakere selv om partneren var med i virksomheten. Dette viser at kvinner har turt å satse, noe som er interessant fordi tendensen ellers har vært at kvinner ønsker å være ansatt fordi de har bedre velferdsordninger, og derfor ikke satset på selvstendig næringsliv (Ljunggren 2008).

Interessant var det også at alle de kvinnelige respondentene hadde små barn under 10 år. Tall fra SSB viser at kvinner med småbarn er mer tilbøyelige til å være selvstendig næringsdrivende enn kvinner uten barn i husholdningen (Rønsen 2013). Ut fra disse resultatene tyder det på at småbarn i huset kan være noe av grunnen til at de startet opp, uten at det kommer frem fra intervjuene.

Delproblemstilling 2

5.2 Hvordan kombinere grønt reiseliv og grønn omsorg?

”Brukerne er med på omvisning for turistene og stell av dyrene”

Kjetil kombinerte disse næringene på en måte som gjorde de avhengig av hverandre. Mona som nylig hadde startet med grønn omsorg, så også svært god nytte i å kombinere, *”...14-åringen gjør en jobb som noen av oss ellers måtte gjort”*. Ida kombinerte, uten at næringene berørte hverandre, ved å ha den ene næringen i hver sin sesong. Respondentene kombinerer på ulik måte ut fra sitt ressursgrunnlag. Dette kan vise at det å kombinere er uavhengig av tidspunkt og det er kun ut fra hvilke ønsker en har, og hvordan det lar seg kombinere best mulig på sin gård. Kombinasjon på ulike årstider vil ikke ha alltid ha en ”vinn-vinn”-effekt, noe som også er avhengig av hvilke tilbud innen grønt reiseliv og grønn omsorg en velger. Det er ikke alle tilbud som lar seg kombinere. Ida sin kombinasjon av terapiriding og bær dyrking, vil ikke være like enkel å kombinere som Inn på tunet og en produksjon som foregår hele året på samme sted med utgangspunkt i samme ressurser.

Alle har sin versjon av hvordan de i dag utfører og hvordan de tidligere har utført kombinasjonen. Det er interessant å høre hvordan de kombinerer to næringer som i utgangspunktet bruker samme type ressurser, i dette tilfelle dyr og landbruk. Dyrene vil her være fellesressursen, men hovedvekten på dyrene varierer i om de er til nytte som dyr i sosialt arbeid, landskapspleiere og nostalgi for turister, slaktedyr eller melkeproduksjon. Man kan ha like ressurser, men velger å bruke dem forskjellig etter personlige forutsetninger og interesser i gårdsdriften.

Erfaringer som er nevnt tidligere gir en forståelse for at det ikke bare er enkelt å gjennomføre denne kombinasjonen. For de som fikk det til å fungere ble det en ”vinn-vinn” situasjon. For de andre ble det en avvikling av den ene driften for så å konsentrere seg om den andre. Dette kan knyttes til personlig egnethet, som kommer frem ulikt i driften av to ulike næringer. Hva en eigner seg til, vil henge mye sammen med hva en føler en mestrer og hvor mye utfordringer en liker å ha.

Respondentene som kombinerer grønt reiseliv og grønn omsorg har en hverdag bestående av tre næringer. Landbruk og husdyrhold, grønt reiseliv og grønn omsorg. Dette er tre næringer som krever mye innsikt og kompetanse for å kunne gjennomføres samtidig. En må like å ha mange ”baller i luften” og kunne sjonglere med disse. Kjetil er et eksempel på en som har fått til denne kombinasjonen over tid og har flere ansatte i bedriften. Han er en produktutvikler innenfor ostenæringen, en omsorgsperson for sine brukere og en bonde for sine dyr. Bedriften har en positiv økonomi og han har et ønske om å utvikle den slik at alle familiemedlemmene som ønsker det kunne jobbe der.

Jeg vil sitere respondenten Kjetil som hadde sitt eget livs-motto:

”Vi gjør det som er morsomt!” –Kjetil, driver grønn omsorg og grønt reiseliv

Dette tyder på at de synes kombinasjonen var morsom samtidig som de kunne leve av den. Han må ha en personlighet som takler fleksibilitet og endringer, samt ikke være for høytidelig i forhold til egne krav når man kombinerer tre næringer som dette. Det kan legges til at de hadde hatt en pause fra grønn omsorgs-driften et halvt år i fjor og for fire år siden. De har en tradisjon for grønn omsorg på gården, noe som kan være grunnen til at de takler det så godt. Tjenestene er godt kjent og godt innarbeidet. I tillegg er de flere i driften som jobber, da sliter en seg ikke helt ut, men kan ha tydelige arbeidsoppgaver.

Delproblemstilling 3

5.3 Hvilken rolle spiller dyrene i den driftsformen de har?

”Dyrene betyr alt!”

Mona har formet en bedrift som er avhengig av dyrene. Dette deler hun med alle de andre respondentene i denne oppgaven. Ikke bare gav dyrene direkte goder i form av melk og kjøtt, de var også et kontaktledd som respondenten kunne bruke til å kommunisere med brukere i grønn omsorg og til å komme i kontakt med turister. Håkanson et al. (2008) viser også dette: *”..dyr er ofte initiativtakere til kontakt. Dette innebærer at det finnes et gjensidig samspill mellom dyr og mennesker.*

Ida, som driver terapiriding”...*har alltid hatt lyst å holde på med hest som mer enn en hobby*”. Og sier videre:”...*det er så mye bra dyra kan gi mennesket, spesielt de som selv ikke har dyr*”. Dyr skaper også gode rutiner og rammer for arbeidsdagen da de liker at aktiviteter skjer på samme tid hver dag. Dette forenkler arbeidet for respondentene, da de kunne planlegge dagen ut fra aktiviteter med dyrene. Astrid kunne forklare arbeidsoppgavene for en hel dag med utgangspunkt i dyrene: ”...*først så fører vi griser og høner, så slipper vi ut hestene, etter det møkker vi boksene før vi kan ta til med dagens gjøremål som variere fra dag til dag*”.

Flere var opptatt av at mange barn og voksne ikke hadde erfaring med dyr lenger. Hanne synes det var viktig å kunne vise hvordan et dyr kan bli til mat og hadde med ”avlastningsbarna” på slakting, ”...*kan høres noe brutalt ut, men det er slik livet er, og barna godtar det*”.

Grunnen til at færre har kontakt med dyr kan skyldes den store desentraliseringen, ”...*åtte av ti bor nå i tettbygde strøk*” (Brunborg 2009).

Fra Sætre gård (NRK 2014) kunne eierne fortelle historier om dyrenes påvirkning på mennesker. ”...*det er merkelig å observere tøffe motorsyklister komme i skinnjakker og langt skjegg og smelte helt når de får et lite marsvin i hendene. Små dyr kan få frem det beste og mildeste i hvert et menneske*”.

Dyreassistert-terapi og aktiviteter er godt dokumentert i USA. I Norge drives det flere forsøk for å kunne dokumentere effekten (Berget & Braastad 2008; Berget 2013).

Astrid med agronomiutdannelse mente at:”...*hun ikke ville prøve kombinasjonen med grønn omsorg og grønt reiseliv var fordi dette var for belastende for dyrene*”. Dette er viktig poeng som ingen andre nevner. Om dette tyder på at de ikke har kunnskap til å se dyrs signaler om trivsel, eller at de velger å overse det er usikkert. En mulighet er at det ikke var noe problem hos de som drev gårdsturisme, da de hadde stor nok plass og mange nok dyr, og det vil være ”frivillig” for dyret å søke menneskelig kontakt. Også antallet besøkende på gården har en påvirkning på belastningen for dyra, men vil variere i hvilken grad man bruker dyrene.

5.3.1 Viktigheten av dyr

Tall fra Haugen og Midtgård (2009) viste 67% av nordmenn mente at det var viktig å ha dyr på gården for å få et vellykket opphold. Blant utlendinger var dette ikke så viktig (46%).

Sætre gård forklarer dyrenes påvirkning på mennesker. De brukte mye hest sammen med barn av diagnosen ADHD. Hesten fungerte som en emulgator¹ og fikk barna til å forstå sitt språk. Når barna viste mye aggresjon eller store bevegelser, ville hesten gå bak i boksen og unngå all kontakt. Motsatt fungerte den når barn som ikke hadde noe form for aksjon kom inn i boksen og ikke gjorde noen ting. Da ville hesten komme bort og gni hodet bort i barnet og spørre på sin måte hvorfor den ikke kunne ta kontakt og gi den stell og kos. På denne måten lærte barna og koble sine aksjoner med sine følelser. Dette gav de hjelp til å forstå hvorfor noen ikke ønsket å være sammen med dem, barna fikk lettere venner og hadde det bedre sosialt etter denne bevisstgjøringen.

5.3.2 Viktigheten av natur

Viktigheten av naturen har fått en voksende interesse (Berget & Braastad 2008).

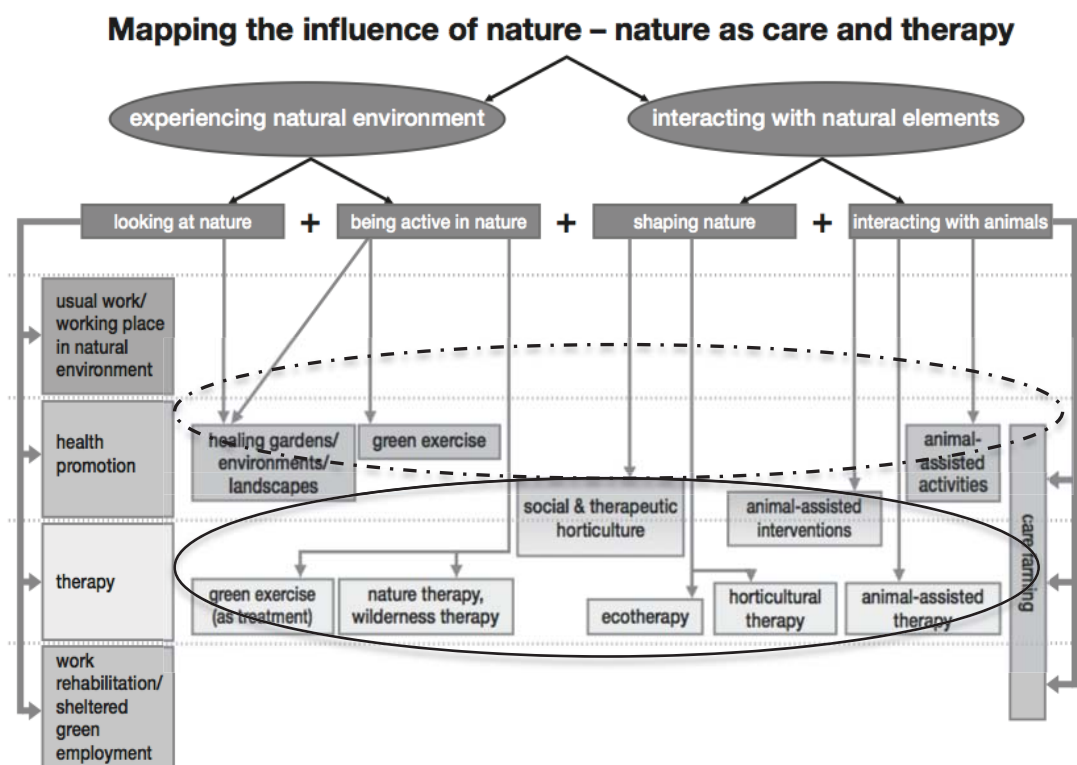
Miljøpsykologi har blitt et begrep, og defineres som:

“the area of psychology which is concerned with the relationships between psychological processes and processes of the socio-physical environment” (Bonnes & Secchiaroli 1995).

Natur som kilde til rekreasjon og natur som helsebringende element har blitt forsket en del på. Resultatene tyder på at naturmiljø har en egen rekreasjon-effekt. Folks opplevelser i natur synes å være nært knyttet til estetiske forhold som gir behagelige opplevelser (Berget & Braastad 2008). Videre skriver de at “...betydningen av natur og miljø for helse og trivsel innen Inn på tunet er lite undersøkt” og Patil (2014) mener “...grønn omsorg og grønt reiseliv har to ting til felles, det ene er gårdsmiljøet og naturen, det andre er at det i disse to næringene inkluderer menneskelige aktiviteter”. Dette kan beskrives gjennom figur 3. som

¹ Emulgatorer blir brukt som hjelpestoffer, slik at to ikke blandbare stoffer, for eksempel olje i vann, kan omdannes til en emulsjon** (fra wikipedia)

også er vist i teorien. Her ser en ulike måter å bruke naturen på, som en helsefremmede faktor. De to ringene som er satt inn skal illustrere hvordan grønt reiseliv og grønn omsorg kan gå inn i denne figuren. Den øverste stiplede ringen illustrer grønt reiseliv, som er på et helsebringende nivå. Elementer som inngår i grønt reiseliv er å; *se på naturen, være aktiv i naturen, forme naturen og intervensjoner med dyr.*

Figur 3. Modell som viser ulike måter å bruke naturen på (Haubenhofers et al. 2010).

Hartig et al. (2014) viser i sine resultater at fysisk aktivitet, sosial kontakt og stress er faktorer som virker inn på helsen. Disse kan en koble mot grønt reiseliv, da en vet at denne sektoren inneholder mye fysisk aktiviteter koblet mot gårdsarbeid eller sportsrelaterte aktiviteter. Sosial kontakt med drivere av gården og andre besøkende, samt dyrene på gården. Å være i natur kan i seg selv være stress-reducerende. Gårder som tilbyr grønt reiseliv ligger på landet og har landlige omgivelser som kan redusere kronisk stress og dermed øker den subjektive livskvaliteten.

Den nederste delstykke linjen skal illustrere grønn omsorg, som vi vet har en signifikant helsegevinst (Hassink & van Dijk 2006b). Grønn omsorg beveger seg over terapi nivået, som omfatter *dyreassistert terapi og aktivitet, ekoterapi, naturterapi, sanseterapi og grønn trening (som terapi)* Haubenhofers et al. 2010).

Respondentene som driver med grønn omsorg og reiseliv går innenfor begge disse sirklene. Ulikt av hvilken grad respondentene kombinerte disse næringene avgjør om de berører mer den ene eller den andre sirkelen. Kjetil som driver denne kombinasjonen samtidig vil være i begge sirklene samtidig. Ida som kombinerer, men på ulike tidspunkt vil være i en sirkel av gangen.

6 Metodekritikk

Ut fra kriteriene jeg stilte på forhånd (se 3.5), er alle syv respondentene gode analyseenheter. Oppgaven omfatter flere fagkombinasjoner som gjør søket større og mer komplekst. Muligheten for å komme dypt inn i hvert tema blir derfor vanskeligere enn om en velger et fagfelt. Likevel mener jeg oppgaven min blir styrket gjennom tverrfaglighet og kompetanse fra tidligere studier og erfaringer.

Ettersom alle intervjuene ble utført av en og samme person, kan troverdigheten antas å være god ved at intervjueren har tilnærmet lik vinkling på informantene. Samtidig bør en ta i betraktning at det kan mulighetene for feiltolkning og feilanalyse. Mitt engasjement i intervjuene kan ha ført til at respondentene ikke fikk den tiden de trengte til å svare utfyllende på alle spørsmål. Ledende spørsmål kan også ha en innvirkning på svarene som kom frem. Kvalitativ forskning gir muligheter for ulike menneskelige mistolkninger. Bruk av diktafon og intervjuguide styrker kvaliteten på oppgaven, ettersom jeg kunne konsentrere meg om samtalen med respondentene.

Utvalgsrammen kunne med fordel vært annerledes. Søket kunne tidligere blitt utvidet geografisk, da begrensningen for respondenter viste seg å være et faktum. Mulighetene for å øke antall respondenter for å få en breiere vinkling på svarene er også en tanke i ettertid. Temaene ble godt dekket av de spørsmålene som kom frem fra intervjuene. I tillegg ble tre case presentert for å få frem helheten i bedriften hos respondentene. Casene alene vil ikke være representativt for de som driver innenfor disse kombinasjonene, men det vil gi en pekepinn på hvordan bedriften utviklet seg til det den er i dag. I mangel av forskning innenfor denne kombinasjonen med grønt reiseliv og grønn omsorg, kan disse casene og denne oppgaven være eksempler på hvordan disse to næringene lar seg kombinere.

7 Oppsummering

Utgangspunktet for denne masteroppgaven var situasjonen på egen gård. Hva kan jeg bruke et småbruk på Vestlandet til? Med min bakgrunn innen husdyrvitenskap og praktisk pedagogikk ønsket jeg å finne ut om dette var mulig å koble med reiseliv som jeg nå har studert.

Oppgaven endte opp med problemstillingen: Kan grønt reiseliv og grønn omsorg kombineres på bedriftsnivå? Videre er delproblemstillingene ”...*hvorfor og hvordan disse næringene kan kombineres og hvilken rolle dyrene hadde i dette arbeidet*”.

Arbeidet med å finne respondenter som drev denne kombinasjonen viste seg å bli vanskelig. Kombinasjonen viste seg også å være krevende for entreprenøren. Av de respondentene jeg fant var det halvparten som hadde avviklet den ene næringen. For å kunne konsentrere seg om den andre.

Flere av respondentene viste at det var mulig å kombinere disse to næringene. Enkelt å få til denne kombinasjonen var det imidlertid ikke. Det var mange fallgruver og mange faktorer som måtte ligge til rette. Familiesituasjon, økonomi, gode avtaler med kommunen og gode erfaringer innenfor næringene. Videre kom personlige egenskaper kom frem som en av de viktigste. Kunsten å kunne sjonglere mellom vertskapsrollen og omsorgsrollen var krevende for mange. Kompetanse innen næringene en jobber med vil alltid være en fordel da det letter arbeidet med sine kundegrupper. Å oppfylle kravene fra alle instanser er krevende, spesielt innen ordninger med mye krav til sertifiseringer. Inn på tunet, Hanen og Debio var noen aktuelle aktører man måtte forholde seg til. I tillegg har mange krav fra både barnevern, kommuner samt mattilsynet. Fordeler og ulemper som kommer fram ved denne driftsformen, er faktorer som tidligere ikke har vært så tydelig.

Det kan ut fra hvilke næringer disse respondentene valgte, se ut til at grønn omsorg kan være mer gunstig og gjennomføre enn grønt reiseliv. Grunner til dette kan være at grønn omsorg er et helårsprosjekt, og gir en noe tryggere økonomi, dersom en får til gode avtaler. Reiselivet er mer uforutsigbart og kan gi lite inntekter dersom en bor usentralt og etterspørselen er lav.

Delproblemstilling 1:

7.1 Hvorfor kombinere grønt reiseliv og grønn omsorg?

Motivasjonsfaktorene for oppstart:

- 1) *Tilknytning til gården eller stedet og ønske om å drive gård* . Dette var en grunnleggende motivasjonsfaktor for å overta gården. Det å starte en ny næring eller ønske om å drive videre noe som de før deg har opparbeidet. Et ønske om å skape arbeidsplass på egen gård som en kan leve av.
- 2) *Frihet*. Frihet og et ønske om å være sin egen sjef og gjøre det en selv vil.
- 3) *Potensiale for grønn omsorg i lokalområdet*. Entreprenørene så et behov for grønn omsorg hos lokalbefolkningen. Ønsket om å tilfredsstille behovet ved å tilby tjenester.
- 4) *Ønske om å jobbe med dyr og mennesker*. Gi barn og voksne muligheten til å komme i kontakt med dyr. Bruke dyr i terapi for å hjelpe mennesker.

For å finne ut hvilke erfaringer respondentene hadde gjort seg ble fordeler og ulemper med kombinasjonen av grønt reiseliv og grønn omsorg etterspurt.

Kombinasjonen gav entreprenørene fordelene ved at de fikk tilfredsstilt flere av sine behov. Både det å være en omsorgsperson og bety noe for andre, samtidig kunne oppfylle sine drømmer om å videreutvikle gården og sine produkter. Det ble for noen to naturlige prosjekt å kombinere, fordi arbeidsoppgavene går mye inn i hverandre. Respondentene opplevde en ”vinn-vinn” situasjon der brukerne i den grønne omsorgen gav en ekstra hjelpende hånd på gården, noe som førte til at de følte mestring i hverdagen. Økonomisk sett var dette også gunstig. I de bedriftene hvor denne kombinasjonen foregikk samtidig, fikk brukerne mulighet til å møte andre mennesker (turister), dette gav utfordring og mestring.

Grønn omsorg er mer forutsigbar og gir en sikrere inntekt samtidig som reiselivet kan gi ekstra gode penger i sesonger, dette gir entreprenørene en ekstra mulighet for å tjene mer totalt sett.

Kombinasjonen gav utfordringer som var relatert til at; personlige egenskaper ikke var egnet for vertskapsrollen eller omsorgsrollen, dårlig kompetanse innen næringene, ugunstig familiesituasjon, dårlig økonomi og vanskeligheter for å få gode langvarige kontrakter innen grønn omsorg.

Delproblemstilling 2:

7.2 Hvordan kombinere grønt reiseliv og grønn omsorg?

Kombinasjonen kunne gjennomføres på mange måter. Enten ved å kombinere næringene i hverdagen ved at de var mer eller mindre avhengig av hverandre, eller ved å tilby grønn omsorg i ukene og grønt reiseliv i helgene og ferier. Eventuelt ved å kjøre sommer som er høysesong for turisme og vinterhalvåret med grønn omsorg. Praktisk lot det seg gjennomføre ved at brukerne var med i driften på gården og etter ønske og behov i aktiviteter rettet mot reiseliv. Denne kombinasjonen vil gi en ”vinn-vinn”-effekt ved at næringene jobber mot og i hverandre, noe som kan være økonomisk gunstig for bedriften. Ved å kombinere disse næringene på ulike årstider vil en ikke oppnå denne effekten. Ikke alle tilbud innen grønn omsorg lar seg kombinere med grønt reiseliv. Inn på tunet vil i de fleste tilfeller være den beste ”type” av grønn omsorg som lar seg kombinere med det meste innen grønt reiseliv. Det fine med denne kombinasjonen er at brukerne vil ha større mulighet for å oppleve mestringsfølelse da det er store sjanser for å strekke seg etter nye arbeidsoppgaver innen reiseliv. Mulighetene for menneskelig kontakt og sosial omgang vil også være større der det kommer besøkende, fremfor steder der det ikke kommer noen på besøk.

Det mange faktorer som spiller inn for hvordan en kan kombinere disse næringene. Beliggenhet er med på å bestemme hvor lette disse tiltakene er tilgjengelig for turister og brukere. Ressurser tilgjengelig på gården gir ulike muligheter for å gjennomføre aktiviteter. Økonomi er avgjørende for hvordan en kan legge opp aktivitetene. Personlig egnethet er en viktig faktor for hvordan en ser mulighetene for å kombinere disse næringene.

Delproblemstilling 3:

7.3 Hvilken rolle spiller dyrene i den driftsformen de har?

Dyrene spilte en viktig rolle for begge driftsformene. På den ene siden fungerte dyrene som en kilde til råvarer som gjorde det mulig å videreforedle gode produkter for salg i reiselivet. På den andre siden fungerte dyrene som en kilde til kontakt, både med brukere og turister. Dyr kommuniserer ikke verbalt, det kan derfor være lettere å ta kontakt med dyr enn med mennesker. Det er lett å skape nære relasjoner til dyr, noe som kan være viktig brukere i grønn omsorg.

For bedrifter som driver innen grønn omsorg vil dyrene være en veldig viktig del av de aktivitetene som går for seg. Dyr skaper også gode rutiner og rammer for arbeidsdagen da de liker at aktiviteter skjer på samme tid hver dag. Gården fremstår som mer levende dersom en har dyr fremfor ikke å ha dyr. Norske besøkende verdsetter denne type gårder.

8 Referanser

- Alsos, G. A., Bullvåg, E., Clausen, T. H., Kolvereid, L. & Åmo, B. W. (2012). ENTREPRENØRSKAP I NORGE 2012. Bodø: Universitete i Nordland, Handelshøyskolen i Bodø. 34 s.
- Antozoologiseret. (2014). *Dyreassisterte intervensjoner*. <http://azs.no/dyr-og-menneskeantrozologi-2/dyreassisterte-intervensjoner/> (lest 15.04.2014).
- Auno, A. M. & Sørensen, K. Ø. (2009). Norsk reiselivs økonomiske rolle. En analyse basert på satelittregnskapet for turisme. Oslo: Statistisk sentralbyrå. 82 s.
- Berg, H. & Thorbjørnsrud, T. (2009). Hvorfor blir det flere unge uføre? *Søkelys på arbeidslivet* 3/2009 årgang 26: 11.
- Berget, B., Braastad, B. O. & Ekeberg, Ø. (2003). Grønn omsorg med husdyr for mennesker med psykiske lidelser. Oslo: NLH Institutt for husdyr og akvakultur.
- Berget, B. & Braastad, B. O. (2008). *Kunnskapsstatus og forskningsbehov for Inn på tunet*. [Ås]: Institutt for husdyr- og akvakulturvitenskap, Universitetet for miljø- og biovitenskap. 69 s.
- Berget, B., Ekeberg, O. & Braastad, B. O. (2008). Attitudes to animal-assisted therapy with farm animals among health staff and farmers. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 15 (7): 576-581.
- Berget, B. (2013). *Grønn Omsorg*. Innføring i dyrassisterte intervensjoner: Antrozooogiseret og Institutt for husdyr- og akvakultur, UMB.
- Blekesaune, A., Brandth, B. & Haugen, M. S. (2012). Endringer i nordmenns bruk av gårdsturisme. I: Forbord, M., Kvam, G. & Rønningen, M. (red.) *Turisme i distriktene*. Trondheim.
- Bonnes, M. & Secchiaroli, G. (1995). *Environmental Psykology- A psycho- sosial introduction*. London: SAGE.
- Boyesen, B. (2011). *Dobbelt så mange av disse*. NRK, Telemark. <http://www.nrk.no/telemark/fordobling-av-nederlendere-i-norge-1.7496205> (lest 10.05.2014).
- Braastad, B. O. (2013). *Kjæledyr og husdyr – kilde til trivsel og helse*. <http://www.braastad.info/dyr-og-mennesker/>.
- Brunborg, H. (2009). *Sentraliseringen fortsetter*. SSBs informasjonstjeneste. <https://http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/sentraliseringen-fortsetter>: SSB.
- Chen, C. C. & Petrick, J. F. (2013). Health and Wellness Benefits of Travel Experiences: A Literature Review. *Journal of Travel Research*, 52 (6): 709-719.
- Daugstad, K. & Kirchengast, C. (2013). Authenticity and the Pseudo-Backstage of Agri-Tourism. *Annals of Tourism Research*, 43: 170-191.
- Ekrene, Å. (2008). *Frå gardsbruk til bygdeturisme (Masteroppgave)*. UMB, Ås.

- Fleischer, A. & Tchetchik, A. (2005). Does rural tourism benefit from agriculture? *Tourism Management*, 26 (4): 493-501.
- Fløttum, G. (2012). *Inn på tunet: Nasjonal satsing, organisering og dokumenterte effekter, med vekt på bruk av husdyr til terapiformål*. Ås: UMB, Institutt for husdyr-og akvakultur.
- Forbord, M., Kvam, G.-T. & Rønningen, M. (2012). *Turisme i distriktene*. Trondheim: Tapir akademisk forl. 441 s.
- Fugelli, P. & Ingstad, B. (2001). Helse – slik folk ser det. *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 121: 3600–4.
- Getz, D., Carlsen, J. & Morrison, A. (2004). *The family business in tourism and hospitality*. Wallingford, Oxon, UK: CABI Pub. xvii, 214 s.
- Hanen. (2014). *Veihanen*. <http://www.hanen.no/veghanen> (lest 15.04.2014).
- Hartig, T., Mitchell, R., Vries, S. D. & Frumkin, H. (2014). Nature and Health. *Annual Review of Public Health*, 35: 207-28.
- Hassink, J. & van Dijk, M. (2006a). *Farming for Health across Europe - Comparison between countries, and recommendations for a research and policy agenda*. Farming for Health: Green-Care Farming Across Europe and the United States of America, b. 13. 347-357 s.
- Hassink, J. & van Dijk, M. (2006b). Farming for Health. Green-Care Farming Across Europe and the United States of America. *Wageningen UR Frontis Series*, 13 (Dordrecht): 357s.
- Hassink, J., Hulsink, W. & Grin, J. (2014). Farming with care: the evolution of care farming in the Netherlands. *Njas-Wageningen Journal of Life Sciences*, 68: 1-11.
- Haubenhofer, D. K., Elings, M., Hassink, J. & Hine, R. E. (2010). The Development of Green Care in Western European Countries. *Explore*, 6, No.2: 6.
- Haugan, L., Nyland, R., Fjeldavli, E., Meistad, T. & Braastad, B. O. (2006). *Green care in Norway - Farms as a resource for the educational, health and social sector*. Farming for Health: Green-Care Farming Across Europe and the United States of America, b. 13. 109-126 s.
- Haugen, M. S. & Midtgård, T. M. (2009). *Besøkende på gårdsturisme*, b. 3/09. Trondheim: Bygdeforskning. 50, 27, 4 s. : diagr. s.
- Høydah, E. (2013). Innvandrere i bygd og by. *Samfunnsspeilet*, 2.
- Håkanson, H., Karlsson, C. P., Sallander, M. & Henriksson, G. (2008). *Husdjur och folkhälsa. En forskningsöversikt om betydelsen av sällskapsdjuren och lantbrukets djur för människors hälsa*: SLU, Agroväst. 26 s.
- IN. (2011). Utviklingsprogram for grønt reiseliv Innovasjon Norge.
- Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser?* *Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Jervell, A. M. (2011). The family farm as a premise for entrepreneurship. *Handbook of Research on Entrepreneurship in Agriculture and Rural Development*: 54-73.
- Johannssen, A., Christoffersen, L. & Tufte, P. A. (2011). *Forskningsmetode for økonomisk-administrative fag*. Otta: Abstrakt forlag.

- Kamfjord, G. (2001). *Reiselivsproduktet*. Oslo: Reiselivskompetanse a.s.
- KD. (2012). Utdanning for velferd, Samspill i praksis. *Melding til Stortinget*: Kunnskapsdepartementet. 144 s.
- KD. (2013). Ta heile Noreg i bruk-Distrikts- og regionalpolitikken: Det kongelige kommunal- og regionaldepartementet.
- Kogstad, R., Eriksson, B., Granerud, A., Hummelvoll, J. K., Lauritzen, T. & Batt- Rawden, K. (2013). *Håndbok for kjøpere av Inn på tunet- tjenester*: Matmerk.
- KRD & LMD. (2012). Inn på tunet Nasjonal strategi. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet
- Landbruks-og matdepartementet.
- KRD & LMD. (2013). Inn på tunet , Handlingsplan 2013-2017. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet
- Landbruks-og matdepartementet. 37 s.
- Ljunggren, E. (2008). Kunnskapsbehov for entreprenørskap og kjønn i Norge. Bodø: Nordlandsforskning. 14 s.
- LMD. (2011). Landbruks- og matpolitikken, Velkommen til bords. *Melding til Stortinget*: Det kongelige Landbruks- og matdepartementet. 302 s.
- Lundmark, L. & Müller, D. (2010). The supply of nature-based tourism activities in Sweden. *Tourism*, 58(4): 379-393.
- Lunnan, A., Nybakk, E. & Vennesland, B. (2006). Entrepreneurial attitudes and probability for start-ups - an investigation of Norwegian non-industrial private forest owners. *Forest Policy and Economics*, 8 (7): 683-690.
- Madsen, E., Vinogradov, E., Kjeldsberg, M. & Clausen, T. (2011). Gårdsturisme i Nordland. Bodø: Nordlandsforskning. 85 s.
- Matmerk. (2012). Standardavtaler 11-Inn på tunet. *KSL-standard*. 20 s.
- Matmerk. (2014). *Hva er Inn på tunet?* <http://www.matmerk.no/inn-pa-tunet/om-inn-pa-tunet>.
- Mehmetoglu, M. (2007). Gårdsturisme i en bredere reiselivs- og turistkontekst. I: Rusten, G., Iversen, N. M. & Hem, L. E. (red.) *Vårinn med nye muligheter*, s. s. 243-263. Bergen: Fagbokforlaget.
- Melsom, G. F. & Fine, A. H. (2006). *Animals in the lives of children*. Animal assisted therapy, theoretical foundations an guidelines for practice. California: Academic press. 207-226 s.
- Mills, D. & Hall, S. (2014). Animal-assisted interventions: making better use of the human-animal bond. *Veterinary Record*, 174 (11): 269-273.
- NHD. (2012). Destinasjon Norge, Nasjonal strategi for reiselivsnæringen. *Regjeringens reiselivsstrategi*. Oslo: Nærings- og handelsdepartementet. 92 s.
- Nilsson, P. A. (2002). Staying on farms - An ideological background. *Annals of Tourism Research*, 29 (1): 7-24.
- NRK, P. (2014). *Naturens verden*.
- Patil, G. (2014). *Natur og helse i Grønn omsorg og Grønt reiseliv* NMBU.

- Pine, J. P. I. & Gilmore, J. H. (1999). *The experience economy : work is theatre & every business a stage*. Cambridge: Harvard business School.
- Prestvik, A. S., Nebell, I. & Pettersen, I. (2013). Aktør- og markedsanalyse av Inn på tunet. *NILF-rapport*. Oslo: Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF). 85 s.
- Rognstad, O. (2009). *Ett av tre gårdsbruk lagt ned siden 1999*. <http://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/artikler-og-publikasjoner/ett-av-tre-gaardsbruk-lagt-ned-siden-1999>: SSB (lest 10.05.2014).
- Rønsen, M. (2013). *Småbarn ingen hindring for selvstendig næringsdrivende kvinner*. <https://http://www.ssb.no/forskning/demografi-og-levekaar/levekaar-og-sosial-deltaking/smaabarn-ingen-hindring-for-selvstendig-naeringsdrivende-kvinner>: SSB.
- Sempik, J., Hine, R. & Wilcox, D. (2010). Green Care: A Conceptual Framework
A Report of the Working Group on the Health Benefits of Green Care. COST 866, Green Care in Agriculture.
- Sharpley, R. & Vass, A. (2006). Tourism, farming and diversification: An attitudinal study. *Tourism Management*, 27 (5): 1040-1052.
- Skavhaug, I. M. O. (2010). *Rurale idyller: gårdsturismevirksohmeters selvpresentasjon på hjemmesider*. Trondheim: I.M.O. Skavhaug. VIII, 97 s. : ill. s.
- Solbakken, T. J., Lundbakken, L. & Solbakken, K. O. (1994). *Veiledningshefte for utvikling av turisme i landbruket med hovedvekt på gårdsturisme*. Lillehammer: Norsk Turistutvikling a.s. XVII, 117 s., [23] bl. s.
- SSB. (2009). Dette er Norge, Hva tallene forteller. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå statistikk. 45 s.
- SSB. (2013). *Landbruksundersøkinga*.
<https://http://www.ssb.no/statistikbanken/SelectVarVal/saveelections.asp> (lest 15.04.2014).
- Storey, D. J. & Greene, F. J. (2010). *Small business and entrepreneurship*. Edinburgh: Person Education Limited.
- Trøndelag, I. p. t. (2014). *Inn på tunet*. <http://www.innpatunet.no> (lest 05.05.2014).
- WHO. (2014). *WHO definition of Health*. <http://www.who.int/about/definition/en/print.html> (lest 05.05.2014).
- WTO. (1995). Collection of tourism expenditure statistics. *Technical manual* World Tourism Organization. 101 s.
- Zeiner, H. (2014). Matmerk vil ha enda flere Inn på tunet. *Nasjonen*, s. 8-9.

Vedlegg A

Intervjuguide for masteroppgave

Motivasjonsfaktorer og personlig involvering i bedriften:

1. Hva var dine personlige motiver og mål, når du startet opp denne bedriften?
2. Delte alle familiemedlemmene disse målene?
3. Var det andre grunner for starte opp bedriften?
4. Hvordan tok dere beslutningen om å starte bedriften?
5. Hva er din rolle i bedriften?
6. Hvordan er en "vanlig" dag på jobb?
7. Hva er din personlige involvering i bedriften?

Utvikling av bedriften:

8. Har du noen planer om å utvikle bedriften?
9. Hva ønsker du skal skje med virksomheten?
10. Vil du selge bedriften eller vil den bli innen familien?
11. Hva ønsker du å gjøre med bedriften i fremtiden?
12. Hvordan får du kunder til bedriften din?
13. Har du foretatt noen markedsundersøkelse før du startet?
14. Har du inngått noen avtaler med kommune eller institusjoner?

Økonomi:

15. Har du mange ansatte i bedriften?
16. Er bedriften økonomisk bærekraftig? (Hvilke priser opererer du med?)
17. Hvor viktig er det for deg at den er bærekraftig?

Reiseliv og grønn omsorg:

18. Hvorfor kombinere reiseliv og sosialt arbeid?

19. Hvordan er det å kombinere reiseliv og sosialt arbeid?
20. Hvilke problemer gir kombinasjonen av reiseliv og sosialt arbeid?
21. Hvilke fordeler gir kombinasjonen av reiseliv og sosialt arbeid?
22. Har du vurdert å bruke arbeidskraft fra NAV?

Dyrenes rolle:

23. Hvilke dyr har du på gården?
24. Hvilken rolle spiller dyrene i driften?
25. Hvor viktig er det for deg at du har dyr i driften?

Medlemskap:

26. Er du medlem av Inn på tunet? Hvorfor?
27. Er du medlem av Hanen? Hvorfor?

Avslutning:

28. Andre ting du vil belyse i dette intervjuet?

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Postboks 5003
NO-1432 Ås
67 23 00 00
www.nmbu.no